

SANCTI ANSELMI LIBRI DUO CUR DEUS HOMO

PRAEFATIO

74 Opus subditum propter quosdam, qui antequam perfectum et exquisitum esset, primas partes ejus, me nesciente, sibi transcribebant, festinantius quam mihi opportunum esset, ac ideo brevius quam vellem sum coactus, ut potui, consummare. Nam plura, quae tacui, inseruissem et addidissem, si in quiete et congruo spatio illud mihi edere licuisset. In magna enim cordis tribulatione, quam unde et cur passus sim novit Deus, illud in Anglia rogatus incoepi, et in Capuana provincia peregrinus perfeci. Quod secundum materiam, de qua editum est, *Cur Deus homo* nominavi, et in duos libellos distinxi. Quorum prior quidem infidelium respicientium Christianam fidem, quia rationi putant illam repugnare, continet objectiones et fidelium responsiones: ac tandem remoto Christo (quasi nunquam aliquid fuerit de illo) probat rationibus necessariis esse impossibile ullum hominem salvari sine illo. In secundo autem libro similiter, quasi nihil sciatur de Christo, monstratur non minus aperta ratione et veritate naturam humanam ad hoc institutam esse, ut aliquando immortalitate beata totus homo, id est in corpore et in anima frueretur: ac necesse esse ut hoc fiat de homine, propter quod factus est; sed non nisi per hominem Deum, atque ex necessitate omnia, quae de Christo credimus, fieri oportere. Hanc praefatiunculam cum capitulis totius operis, omnes, qui librum hunc transcribere volent, ante ejus principium, ut praefigant, postulo: quatenus in cujuscunque manus venerit,

quasi in ejus fronte aspiciat si quid in toto corpore sit quod non despiciat.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Quaestio de qua totum opus pendet.

Saepe et studiosissime a multis rogatus sum et verbis, et litteris, quatenus cujusdam quaestionis de fide nostra rationes, quas soleo respondere quaerentibus, memoriae scribendo commendarem : dicunt enim sibi placere eas, et arbitrantur satisfacere. Quod petunt, non ut per rationem ad fidem accedant, sed ut eorum, quae credunt, intellectu et contemplatione delectentur, et ut sint quantum possunt, parati semper ad satisfactionem omni poscenti se rationem de ea, quae in nobis est, spe. Quam quaestionem solent et infideles nobis, simplicitatem Christianam quasi fatuam deridentes, objicere, et fideles multi in corde versare: qua scilicet ratione vel necessitate Deus homo factus sit, et morte sua, sicut nos credimus et confitemur, mundo vitam reddiderit. Cum hoc aut per aliam personam, sive angelicam, sive humanam, aut sola voluntate facere potuerit, de qua quaestione non solum litterati, sed etiam illitterati multi quaerunt et rationem ejus desiderant, Quoniam ergo multi de hac tractari postulant, et licet in quaerendo valde videatur difficilis, in solvendo tamen omnibus est intelligibilis, et propter utilitatem rationisque pulchritudinem amabilis.

Quamvis a sanctis Patribus inde, quod sufficere debeat, dictum sit, tamen de illa 75 curabo, quod mihi Deus dignabitur aperire, petentibus ostendere. Et quoniam ea , quae per interrogationem et responsionem investigantur, multis et maxime tardioribus ingeniis magis patent, et ideo plus placent: unum ex illis qui hoc flagitant, qui inter alios instantius ad hoc me sollicitat , accipiam mecum disputantem: ut *Boso* quaerat, et *Anselmus* respondeat hoc modo.

CAPUT II.

Quomodo accipienda sunt ea quae dicenda sunt.

BOS. Sicut rectus ordo exigit ut profunda Christianae fidei credamus, priusquam ea praesumamus ratione discutere, ita negligentia mihi videtur, si, postquam confirmati sumus in fide, non studemus quod credimus intelligere. Quapropter quoniam, gratia Dei praeveniente, fidem nostrae redemptionis sic puto me tenere, ut etiam si nulla ratione quod credo possim comprehendere, nihil tamen sit quod me ab ejus firmitate valeat evellere: a te peto mihi aperiri quod, ut scis, plures mecum petunt: qua necessitate scilicet et ratione Deus, cum sit omnipotens, humilitatem et infirmitatem humanae naturae pro ejus restauratione assumpserit. ANS. Quod quaeris a me, supra me est, et idcirco altiora me tractare timeo ne forte, cum putaverit, aut etiam viderit aliquis me non sibi satisfacere, plus existimet rei veritatem mihi deficere quam intellectum meum ad eam capiendam non sufficere. BOS. Non hoc tantum timere debes quantum et reminisci, quia

saepe contingit in colloquendo de aliqua quaestione ut Deus aperiat quod prius latebat; et sperare de gratia Dei quia, si ea quae gratis accepisti libenter impartiris, altiora, ad quae nondum attigisti, mereberis accipere. ANS. Est et aliud propter quod video aut vix aut nullatenus posse ad plenum inter nos de hac re nunc tractari; quoniam ad hoc est necessaria notitia potestatis et necessitatis, et voluntatis, et aliarum quarundam rerum, quae sic se habent ut earum nulla possit plene sine aliis considerari; et ideo tractatus earum suum opus postulat, non multum, ut puto, facile, nec omnino inutile: nam earum ignorantia quaedam facit difficilia, quae per earum notitiam fiunt facilia. BOS. Sic breviter de his suis locis dicere poteris: ut et quod sufficiat ad praesens opus habeamus, et quod plus dicendum est, in aliud tempus differamus. ANS. Hoc quoque multum me retrahit a petitione tua, quia materia non solum pretiosa, sed sicut est de specioso *forma prae filiis hominum* (**Psal. XLIV, 3**), sic etiam est de speciosa ratione super intellectus hominum: unde timeo ne, quemadmodum ego soleo indignari pravis pictoribus, cum ipsum Dominum nostrum informi figura pingi video, ita mihi contingat, si tam decoram materiam incompto et contemptibili dictamine exarare praesumo. BOS. Nec hoc te debet retrahere; quia sicut tu permittis ut qui potest melius dicat, sic nulli praestituis ut, cui dictamen tuum non placet, pulchrius non scribat: verum, ut omnes excusationes tuas excludam, quod postulo non facies doctis, sed mihi, et hoc ipsum mecum petentibus. ANS. Quoniam video importunitatem tuam et illorum, qui hoc tecum ex charitate et religioso studio petunt, tentabo pro mea possibilitate (Deo adjuvante et vestris orationibus, quas hoc postulantes saepe mihi petenti ad hoc ipsum promisistis), quod quaeritis non tam

ostendere, quam tecum quaerere; sed eo pacto quo omnia, quae dico, accipi volo: videlicet, ut si quid dixerò quod maior non confirmet auctoritas, quamvis illud ratione probare videar; non alia certitudine accipiat, nisi quia interim mihi ita videtur, donec mihi Deus melius aliquo modo revelet. Quod si aliquatenus quaestioni tuae satisfacere potero, certum esse debet quia et sapientior me plenius hoc facere poterit: imo sciendum est quidquid homo inde dicere vel scire possit, altiores tantae rei adhuc latere rationes. BOS. Patere igitur ut verbis utar infidelium: aequum enim est ut, cum nostrae fidei rationem studemus inquirere, ponamus objectiones eorum, qui nullatenus ad fidem eandem sine ratione volunt accedere. Quamvis enim illi ideo rationem quaerant, quia non credunt, nos vero, quia credimus, unum idemque tamen est quod quaerimus: et si quid responderis, cui auctoritas sacra obsistere videatur, liceat mihi illam obtendere, quatenus quomodo non obsistat, aperias. ANS. Dic quod tibi videtur.

CAPUT III.

Objectiones infidelium, et responsiones fidelium.

BOS. Objiciunt nobis deridentes simplicitatem nostram infideles; quia Deo facimus injuriam et contumeliam, cum eum asserimus in uterum mulieris descendisse, natum esse de femina, lacte et alimentis humanis nutritum crevisse, et, ut multa alia taceam, quae Deo non videntur convenire,

lassitudinem, famem, sitim, verbera et inter latrones crucem mortemque subiisse . ANS. Nos non facimus Deo injuriam ullam aut contumeliam; sed toto corde gratias agentes, laudamus et praedicamus ineffabilem altitudinem misericordiae illius; quia quanto nos mirabilius, et praeter opinionem de tantis et tam debitis malis in quibus eramus ad tanta et tam indebita bona quae perdideramus , restituit, tanto maiorem dilectionem erga nos et pietatem monstravit. Si enim diligenter considerarent quam convenienter hoc modo procurata sit humana restauratio, non deriderent nostram simplicitatem; sed Dei nobiscum laudarent sapientem benignitatem. Oportebat namque ut sicut per hominis inobedientiam mors in humanum genus intraverat, ita per hominis obedientiam vita restitueretur; et quemadmodum peccatum, quod fuit causa nostrae damnationis, initium habuit a femina, sic nostrae iustitiae et salutis auctor nasceretur de femina; et ut diabolus, qui per gustum ligni quem persuasit, hominem vicerat, ita per passionem ligni, quam intulit, ab homine vinceretur. Sunt quoque alia multa quae studiose considerata ineffabilem quamdam nostrae redemptionis, hoc modo procuratae, pulchritudinem ostendunt.

CAPUT IV.

Quod hae responsiones videantur infidelibus sine necessitate, et quasi quaedam picturae.

BOS. Omnia haec pulchra et quasi quaedam picturae suscipienda sunt: sed si non sit aliquid solidum super quod

sedeant, non videntur infidelibus sufficere cur Deum ea, quae dicimus, pati voluisse credere debeamus. Nam qui picturam vult facere, aliquid eligit solidum super quod pingat ut maneat quod pingit. Nemo enim pingit in aqua vel in aere; quia ibi nulla manent picturae vestigia. Quapropter cum has convenientias, quas dicis, infidelibus quasi quasdam picturas rei gestae obtendimus, quoniam non rem gestam, sed figmentum arbitrantur esse quod credimus, quasi super nubem pingere nos existimant. Monstranda est ergo prius veritatis rationabilis soliditas, id est necessitas quae probet Deum ad ea, quae praedicamus, debuisse aut potuisse humiliari. Deinde, ut ipsum quasi corpus veritatis plus niteat, istae convenientiae quasi picturae corporis **76** sunt exponendae. ANS. Nonne satis necessaria ratio videtur cur Deus ea, quae dicimus, facere debuerit; quia genus humanum, tam scilicet pretiosum opus, ejus omnino perierat; nec decebat ut quod Deus de homine proposuerat, penitus annihilaretur: nec idem ejus propositum ad effectum duci poterat, nisi genus humanum ab ipso Creatore suo liberaretur?

CAPUT V.

Quod redemptio hominis non potuit fieri per aliam quam per Dei personam.

BOS. Haec ipsa liberatio si per aliam quam per Dei personam (sive per angelum, sive per hominem) esse facta quolibet modo diceretur, mens humana hoc multo tolerabilius

acciperet. Potuit enim Deus hominem aliquem facere sine peccato, non de massa peccatrice, nec de aliquo homine , sed sicut fecit Adam per quem hoc ipsum opus fieri potuisse videtur. ANS. An non intelligis quia quaecunque alia persona hominem a morte aeterna redimeret, ejus servus idem homo recte judicaretur? Quod si esset, nullatenus restauratus esset in illam dignitatem quam habiturus erat, si non peccasset: cum ipse, qui non nisi Dei servus et aequalis angelis bonis per omnia futurus erat, servus esset ejus, qui Deus non esset, et cujus angeli servi non essent.

CAPUT VI.

Qualiter reprehendant infideles quod dicimus Deum morte sua nos redemisse, et sic dilectionem suam erga nos ostendisse, et pro nobis expugnare diabolum venisse.

BOS. Hoc est quod valde mirantur, quia liberationem hanc redemptionem vocamus. In qua namque , aiunt nobis, captione, aut in quo carcere, aut in cujus potestate tenebamini, unde vos Deus non potuit liberare nisi vos tot laboribus et ad ultimum suo sanguine redimeret? Quibus cum dicimus: Redemit nos a peccatis, et ab ira sua, et de inferno et de potestate diaboli, quem quia nos non poteramus, ipse pro nobis venit expugnare, et redemit nobis regnum coelorum: et quia haec omnia hoc modo fecit , ostendit quantum nos diligeret. Respondent: Si dicitis quia Deus haec omnia facere non potuit solo jussu, quem cuncta jubendo creasse dicitis, repugnatis vobismetipsis, quia impotentem illum facitis. Aut

si fatemini quia potuit, sed non voluit nisi hoc modo, quomodo sapientem illum ostendere potestis quem sine ulla ratione tam indecentia velle pati asseritis? Omnia enim haec quae obtenditis in ejus voluntate consistunt: ira namque Dei non est aliud quam voluntas puniendi. Si ergo non vult punire peccata hominum, liber est homo a peccatis, et ab ira Dei, et ab inferno, et a potestate diaboli, quae omnia propter peccata patitur, et recipit ea quibus propter eadem peccata privatur. Nam in cujus potestate est infernus, aut diabolus, aut cujus est regnum coelorum, nisi ejus qui fecit omnia? Quaecunque itaque timetis aut desideratis, ejus voluntati subjacent cui nihil resistere potest. Quapropter si humanum genus salvare noluit, nisi eo quo dicitis modo, cum sola voluntate potuerit, ut mitius dicam, videte quomodo ejus sapientiae repugnatis. Nam si homo, quod facile posset, id cum gravi labore sine ratione faceret, non utique sapiens ab ullo judicaretur. Quippe quod dicitis Deum taliter ostendisse quantum vos diligeret, nulla ratione defenditur, si nullatenus hominem aliter potuisse salvare non monstratur. Nam si aliter non potuisset, tunc forsitan necesse esset ut hoc modo suam dilectionem ostenderet: nunc vero, cum aliter possit salvare hominem, quae ratio est ut, propter ostendendam dilectionem suam, ea quae dicitis faciat et sustineat? An enim non ostendit angelis bonis quantum eos diligat, pro quibus talia non sustinet? Quod vero eum dicitis venisse expugnare pro vobis diabolum, quo sensu audetis proferre. Nonne Dei omnipotentia regnat ubique? Quomodo ergo indigebat Deus, ut ad vincendum diabolum de coelo descenderet? Haec nobis infideles objicere posse videntur.

CAPUT VII.

Quod nullam diabolus habebat justitiam adversus hominem: et quare videatur habuisse , et cur Deus hoc modo hominem liberaverit .

Sed et illud quod dicere solemus, Deum scilicet, debuisse prius per justitiam contra diabolum agere, ut liberaret hominem, quam per fortitudinem; ut, cum diabolus eum, in quo nulla mortis erat causa, et qui Deus erat, occideret, juste potestatem, quam super peccatores habebat, amitteret; alioquin injustam violentiam fecisset illi , quoniam juste possidebat hominem, quem non ipse violenter attraxerat, sed idem homo se sponte ad illum contulerat, non video quam vim habebat. Nam, si diabolus aut homo suus esset aut alterius quam Dei, aut in alia quam in Dei potestate maneret, forsitan hoc recte diceretur: cum autem diabolus aut homo non sit nisi Dei , et extra potestatem Dei neuter consistat, quam causam debuit Deus agere cum suo, de suo, in suo, nisi ut servum suum puniret, qui suo conservo communem Dominum deserere, et ad se persuasisset transire, ac traditor fugitivum, fur furem cum furto Domini sui suscepisset? Uterque namque fur erat; cum alter, altero persuadente, seipsum Domino suo furabatur. Quid enim justius fieri posset, sic hoc Deus faceret? Aut si iudex omnium Deus hominem sic possessum, de potestate tam injuste possidentis, vel ad puniendum illum aliter quam per diabolum, vel ad parcendum illi eriperet: quae haec injustitia esset? Quamvis enim homo juste a diabolo torqueretur; ipse tamen illum injuste torquebat. Homo namque meruerat ut puniretur, nec ab ullo convenientius quam ab illo cui consenserat ut peccaret. Diaboli vero

meritum nullum erat, ut puniret: imo hoc tanto faciebat injustius, quanto non ad hoc amore justitiae trahebatur; sed instinctu malitiae impellebatur. Nam hoc non faciebat, Deo jubente, sed incomprehensibili sapientia sua, qua mala etiam bene ordinat, permittente. Et puto illos, qui diabolum aliquam opinantur habere in possidendo homine justitiam, ad hoc inde adduci, quia vident hominem diaboli vexationi subiacere juste, et Deum hoc juste permittere: et idcirco putant diabolum illam juste inferre. Contingit enim idem aliquid diversis considerationibus esse justum et injustum; et ob hoc a non diligenter intuentibus totum justum aut injustum judicari. Evenit enim ut aliquis innocentem percutiat injuste, unde ipse juste percuti mereatur; si tamen percussus vindicare se non debet et percutit percutientem se, injuste hoc facit. Haec igitur percussio ex parte repercutientis injusta est, quia non debuit se vindicare; ex parte vero percussi justa, quia injuste percutiens juste percuti meruit. Diverso igitur intuitu justa et injusta est eadem actio, quia contingere potest ab alio judicari justam tantum, ab alio injustam. Hoc itaque modo diabolus dicitur juste vexare hominem; quia Deus hoc juste permittit, et homo hoc 77 juste patitur. Sed et hoc quod homo juste dicitur pati, non sua justitia juste dicitur pati, sed quia punitur justo judicio Dei. At si obtenditur chirographum illud decreti quod adversum nos dicit Apostolus fuisse, et per mortem Christi deletum esse (**Coloss. II, 14**), et putat aliquis per illud significari quia diabolus, quasi sub cujusdam pacti chirographo ab homine juste ante passionem Christi peccatum, velut usuram primi peccati quod persuasit homini, et poenam peccati exigeret, ut per hoc justitiam suam super hominem videatur probare, nequaquam ita intelligendum

puto. Quippe chirographum illud non est diaboli; quia chirographum dicitur decreti; decretum autem illud non erat diaboli, sed Dei. Justo namque iudicio Dei decretum erat, et quasi chirographo confirmatum, ut homo qui sponte peccaverat, nec peccatum nec poenam peccati per se vitare posset: est enim *spiritus vadiens, et non rediens* (**Psal. LXXVII, 39**); *et qui facit peccatum servus est peccati* (**Joan. VIII, 34**); nec qui peccat, impunitus debet dimitti, nisi misericordia peccatori parcat, et eum liberet ac reducat. Quamobrem per hoc chirographum nullam inveniri posse diaboli justitiam in hominis vexatione credere debemus. Denique sicut in bono angelo nulla omnino est injustitia; ita in malo nulla est penitus justitia. Nihil igitur erat in diabolo, cur Deus contra illum ad liberandum hominem sua uti fortitudine non deberet.

CAPUT VIII.

Quomodo licet humilia, quae dicimus de Christo, non pertineant ad divinitatem, tamen inconveniens videatur infidelibus ea de illo dici secundum hominem: et unde illis videatur idem homo non sponte mortuus esse.

ANS. Sufficere nobis debet ad rationem voluntas Dei, cum aliquid facit, licet non videamus cur ita velit: voluntas namque Dei nunquam est irrationabilis. BOS. Verum est, si constat Deum id velle unde agitur: nequaquam enim acquiescunt multi Deum aliquid velle, si rationi repugnare videtur. ANS. Quid tibi videtur repugnare rationi, cum Deum

ea voluisse fatemur quae de ejus incarnatione credimus. BOS. Ut breviter dicam: Altissimum ad tam humilia inclinari, omnipotentem aliquid facere cum tanto labore. ANS. Qui hoc dicunt non intelligunt quod credimus. Divinam enim naturam absque dubio asserimus impassibilem, nec ullatenus posse a sua celsitudine humiliari, nec in eo quod vult facere, labore. Sed Dominum Jesum Christum dicimus Deum verum, et verum hominem; unam personam in duabus naturis, et duas naturas in una persona. Quapropter, cum dicimus Deum aliquid humile aut infirmum pati, non hoc intelligimus secundum sublimitatem impassibilis naturae; sed secundum infirmitatem humanae substantiae quam gerebat; et sic nostrae fidei nulla ratio obviare cognoscitur. Sic enim nullam divinae substantiae significamus humilitatem; sed unam Dei et hominis monstramus esse personam. Non ergo in incarnatione Dei humilitas ejus ulla intelligitur facta; sed natura hominis creditur exaltata. BOS. Ita sit: nihil imputetur divinae naturae quod secundum infirmitatem hominis de Christo dicitur; verum quomodo justum aut rationabile probari poterit quia Deus hominem illum, quem Pater Filium suum dilectum, *in quo sibi bene complacuit (Matth. XII, 18)*, vocavit, et quem Filius seipsum fecit, sic tractavit aut tractari permisit? Quae autem justitia est hominem omnium justissimum morti tradere pro peccatore? Quis homo, si innocentem damnaret ut nocentem liberaret, damnandus non judicaretur? Ad idem enim res deduci videtur inconveniens, quod supra dictum est. Nam si aliter peccatores non potuit salvare quam justum damnando, ubi est ejus omnipotentia? Si vero potuit, sed noluit, quomodo defendemus sapientiam ejus atque justitiam? ANS. Deus Pater non quemadmodum videris intelligere, hominem illum tractavit,

aut innocentem pro nocente morti tradidit. Non enim eum invitum ad mortem ille coegit, aut occidi permisit; sed idem ipse sponte sua mortem sustinuit, ut homines salvaret. BOS. Etiam si non invitum, quoniam voluntati Patris consensit, quodammodo tamen illum coegisse videtur praecipiendo. Dicitur enim quia Christus *humiliavit semetipsum, factus obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus illum exaltavit (Philip. II, 8); et quia didicit obedientiam ex his quae passus est (Hebr. V, 8), et quia proprio Filio suo non pepercit Pater, sed pro nobis omnibus tradidit illum (Rom. VIII, 32).* Et idem Filius dicit: *Non veni voluntatem meam facere, sed voluntatem ejus qui misit me (Joan. VI, 38).* Et iturus ad passionem dicit: *Sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio (Joan. XIV, 31).* Item: *Calicem quem dedit mihi Pater, non bibam illum? (Joan. XVIII, 11.)* Et alibi: *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste; verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu (Matth. XXVI, 39).* Et iterum: *Pater, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua (Ibid., 42).* In his omnibus plus videtur Christus obedientia cogente, quam spontanea voluntate disponente mortem sustinuisse.

CAPUT IX.

Quod sponte mortuus sit; et quid sit, factus est obediens usque ad mortem; et, propter quod Deus illum exaltavit; et, non venit facere voluntatem meam; et, proprio Filio suo non pepercit; et, non sicut ego volo, sed sicut tu vis.

ANS. Ut mihi videtur, non bene discernis inter hoc quod fecit exigente obedientia; et quod sibi factum, quia servavit obedientiam, sustinuit non exigente obedientia. BOS. Necesse

habeo ut hoc apertius exponas. ANS. Cur persecuti sunt eum Judaei usque ad mortem? BOS. Non ob aliud nisi quia veritatem et justitiam vivendo et loquendo indeclinabiliter tenebat. ANS. Hoc puto quia Deus ab omni rationali creatura exigit; et hoc illa per obedientiam Deo debet. BOS. Sic nos fateri oportet. ANS. Hanc igitur obedientiam debebat homo ille Deo Patri, et humanitas divinitati; et hanc ab illo exigebat Pater. BOS. Hoc nulli dubium est. ANS. Ecce habes quid fecit exigente obedientia. BOS. Verum est; et jam video qui sibi illatum, quia obediendo perseveravit, sustinuit. Nam illata est illi mors, quia perstitit in obedientia et hanc sustinuit; sed quomodo hoc obedientia non exigit non intelligo. ANS. Si homo nunquam peccasset, deberet pati mortem; aut deberet Deus hoc ab illo exigere? BOS. Quemadmodum credimus, nec homo moreretur, nec hoc exigeretur ab illo; sed hujus rei a te audire volo rationem. ANS. Rationalem creaturam justam factam esse, et ad hoc, ut Deo fruendo beata esset, non negas. BOS. Non. ANS. Deo autem nequaquam aestimabis convenire ut, quam fecit justam ad beatitudinem, cogat sine culpa esse miseram: hominem enim invitum mori, miserum est. BOS. Patet quia si non peccasset homo, non deberet Deus ab eo mortem exigere. ANS. Non ergo coegit Deus Christum mori, in quo nullum fuit peccatum; sed ipse sponte sustinuit mortem, non per obedientiam deserendi vitam, sed propter obedientiam servandi justitiam, in qua tam fortiter perseveravit ut inde mortem incurreret. Potest etiam dici quia praecepit illi mori Pater, cum hoc praecepit unde incurrit mortem. Ita ergo: *Sicut mandatum dedit illi Pater, sic (Joan. XIV, 31) fecit; et, calicem quem dedit (Joan. XVIII, 11) ei, bibit 78; et factus est obediens Patri usque ad mortem; et sic didicit ex his quae passus est obedientiam, id*

est quousque debeat servari obedientia. Verbum autem quod positum est, *didicit*, duobus modis intelligi potest. Aut enim *didicit*, dictum est pro, alios fecit discere; aut quia, quod per scientiam non ignorabat, experimento *didicit*. Quod autem Apostolus, cum dixisset: *Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*, subdidit: *Propter quod et Deus illum exaltavit; et donavit illi nomen, quod est super omne nomen* (**Philip. II, 8**). Cui simile est quod David dixit: *De torrente in via bibet, propterea exaltavit caput* (**Psal. CIX, 7**): non ita dictum est, quasi nullatenus potuisset pervenire ad hanc exaltationem nisi per hanc mortis *obedientiam*; et haec exaltatio non nisi in retributionem hujus obedientiae collata sit. Priusquam enim pateretur, ipse dixit omnia sibi esse tradita a Patre (**Luc. X, 22**); et omnia Patris esse sua (**Joan. XVI, 15**). Sed quoniam ipse cum Patre sanctoque Spiritu disposuerat se non aliter, quam per mortem, celsitudinem omni potentiae suae ostensurum mundo: quippe quod non nisi per illam mortem fieri dispositum est, cum per illam fit, non incongrue dicitur propter illam fieri. Si enim intendimus aliquid facere, sed proponimus nos prius aliud facturos, per quod illud fiat: cum jam factum est quod volumus praecedere, si fit quod intendimus, recte dicitur propterea fieri quoniam factum est propter quod differebatur; quia non nisi per illud fieri dispositum erat. Nam si fluvium, quem equo vel navi transire possum, propono me non nisi navi transiturum; et idcirco differo transmeare, quia navis abest: cum jam praesto est navis, si transeo, recte de me dicitur: Navis parata fuit, propterea transivit. Et non solum ita loquimur quando per illud, quod praecedere volumus, sed etiam quando non per illud, sed tantummodo post illud, facere aliud aliquid

statuimus. Si quis enim differt cibum sumere propterea quia nondum ea die missae celebrationi adfuit, peracto quod prius facere volebat, non incongrue dicitur illi: Jam sume cibum, propterea quia jam fecisti propter quod sumere differebas. Multo igitur minus inusitata est locutio, cum Christus dicitur exaltatus propterea quia mortem sustinuit, per quam et postquam illam exaltationem decrevit facere. Potest hoc et eo modo intelligi, quo idem Dominus legitur profecisse sapientia et gratia apud Deum: non quia ita erat, sed quia ille sic se habebat, ac si ita esset. Nam sic post mortem exaltatus est, quasi propter illam hoc fieret. Quod autem ipse ait: *Non veni voluntatem meam facere, sed ejus qui misit me* (**Joan. VI, 38**), tale est, quale est et illud: *Mea doctrina non est mea* (**Joan. VII, 16**): nam quod quis non habet a se, sed a Deo, hoc non tam suum quam Dei dicere debet. Nullus vero homo a se habet veritatem quam docet aut justam voluntatem, sed a Deo. Non ergo venit Christus voluntatem suam facere, sed Patris; quia justa voluntas quam habebat non erat ex humanitate, sed ex divinitate. *Proprio autem Filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum* (**Rom. VIII, 32**), non est aliud, quam non liberavit illum. Nam multa in sacra Scriptura hujusmodi inveniuntur. Ubi autem dicit: *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste; verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu* (**Matth. XXVI, 39**); et: *Si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua* (**Ibid., 42**), naturalem salutis per voluntatem suam significat appetitum, quo humana caro dolorem mortis fugiebat. Voluntatem vero Patris dicit, non quoniam maluerit Pater mortem Filii quam vitam, sed quia humanum genus restaurari nolebat Pater, nisi faceret homo tam magnum aliquid, sicut erat mors illa. Quia non poscebat ratio quod alius facere homo non poterat, idcirco

dicit Filius illum velle suam mortem; quoniam ipse maluit illum pati, quam ut genus humanum non salvaretur ; ac si diceret: Quoniam non vis aliter reconciliationem mundi fieri, dico te hoc modo velle mortem meam: fiat ergo voluntas tua, id est fiat mors mea, ut mundus tibi reconcilietur. Nam saepe aliquem velle dicimus aliquid, quia non vult aliud quod si vellet, non fieret illud quod dicitur velle: ut, cum dicimus illum lucernam velle extinguere, qui non vult fenestram claudere per quam ventus intrat, qui lucernam exstinguit. Sic ergo voluit Pater , mortem Filii, quia non aliter voluit mundum salvari, nisi homo tam magnum aliquid faceret, ut jam dixi . Quod Filio volenti salutem hominum tantumdem valuit, quoniam hoc alius facere non valebat, , quantum si illi mori praeciperet: unde ille, sicut mandatum illi dedit Pater, sic fecit; et calicem, quem dedit ei Pater, bibit, obediens usque ad mortem.

CAPUT X.

Item de eisdem; quomodo aliter recte intelligi possunt.

Potest etiam recte intelligi quia per illam piam voluntatem, qua voluit Filius pro salute mundi mori, dedit illi Pater (non tamen cogendo) mandatum et calicem passionis; et non pepercit illi, sed pro nobis tradidit illum, et mortem illius voluit; et quia ipse Filius obediens fuit usque ad mortem, et didicit ex his quae passus est, obedientiam. Quemadmodum enim secundum humanitatem non habebat a se voluntatem juste vivendi, sed a Patre; ita et illam

voluntatem qua, ut tantum bonum faceret, mori voluit, non potuit habere nisi a Patre luminum, a quo est *omne datum optimum, et omne donum perfectum* (**Jac. I, 17**): et sicut Pater trahere, dando voluntatem, dicitur; ita non incongrue fit, si impellere asseritur. Sicut enim dicit Filius de Patre: *Nemo venit ad me, nisi Pater traxerit eum* (**Joan. VI, 44**); ita dicere potuit, nisi impulerit eum. Similiter quoque proferre potuit, nemo currit ad mortem propter nomen meum, nisi Pater impulerit aut traxerit eum. Quoniam namque voluntate quisque ad id quod indeclinabiliter vult, trahitur vel impellitur; non inconvenienter trahere aut impellere dicitur Deus, cum talem dat voluntatem: in quo tractu vel impulsu nulla intelligitur violentiae necessitas, sed acceptae bonae voluntatis spontanea et amata tenacitas. Si ergo hoc modo nequit negari Patrem, voluntatem illam dando, Filium ad mortem traxisse vel impulsisse, quis non videat eadem ratione mandatum illi, ut mortem sustineret sponte, et *calicem*, quem non invitus biberet, dedisse? Et si Filius sibi non pepercisset, sed pro nobis spontanea voluntate seipsum tradidisset, recte dicitur, quis neget recte dici quia Pater, a quo talem habuit voluntatem, illi non pepercit, sed pro nobis tradidit illum et mortem ejus voluit? Hoc etiam modo indeclinabiliter et sponte servando acceptam voluntatem a Patre Filius factus est illi obediens usque ad mortem, et didicit ex his quae passus est, obedientiam, id est quam magna res facienda sit per obedientiam. Nam tunc est vera et simplex obedientia, cum rationalis natura, non necessitate, sed sponte servat voluntatem a Deo acceptam. Aliis quoque modis recte possumus Patrem voluisse Filii mortem intelligere, quamvis isti possint sufficere. Nam, sicut velle dicimus eum, qui facit ut alius velit; ita etiam dicimus eum velle, qui non facit ut

alius velit, sed approbat quia vult: ut, cum videmus aliquem fortiter pati velle molestiam ut perficiat quod bene vult, quamvis fateamur nos velle ut illam poenam sustineat, non tamen volumus aut amamus poenam ejus, sed voluntatem. Illum quoque qui prohibere potest, et non prohibet, solemus dicere quia vult quod non prohibet. Quoniam ergo Patri voluntas Filii placuit, nec prohibuit eum velle aut implere quod volebat recte voluisse ut Filius mortem tam **79** pie et tam utiliter sustineret, quamvis poenam ejus non amaret, affirmatur. Non autem potuisse calicem transire nisi biberet illum, dixit. Non quia non posset mortem vitare, si vellet; sed quoniam, sicut dictum est, mundum erat impossibile aliter salvare; et ipse indeclinabiliter volebat potius mortem pati, quam ut mundus non salvaretur. Idcirco autem dixit verba illa ut doceret humanum genus aliter non potuisse salvare, quam per mortem suam; non ut ostenderet se mortem nequaquam valuisse vitare. Nam, quaecunque de illo dicuntur his quae dicta sunt, similia sic sunt exponenda, ut nulla necessitate, sed libera voluntate mortuus credatur. Erat namque omnipotens, et de illo legitur quoniam *oblatus est, quia ipse voluit* (**Isai. LIII, 7**). Et ipse dicit: *Ego pono animam meam, ut iterum sumam eam: nemo tollit eam a me; sed ego pono eam a meipso. Potestatem habeo ponendi animam meam, et iterum sumendi eam* (**Joan. X, 17**). Quod ergo idem ipse sua potestate et sua voluntate facit, nullatenus ad hoc cogi recte dici potest. BOS. Hoc solum, quia permittit Deus illum sic tractari, quamvis volentem, non videtur tali Patri de tali Filio convenire. ANS. Imo maxime decet talem Patrem tali Filio consentire, si quid vult laudabiliter ad honorem Dei, et utiliter ad salutem hominum, quae aliter fieri non potuit. BOS. In hoc adhuc versamur, qualiter mors illa

rationabilis et necessaria monstrari possit. Aliter namque nec ipse Filius eam velle, nec Pater cogere aut permittere debuisset videtur. Quaeritur enim cur Deus aliter hominem salvare non potuit; aut si potuit, cur hoc modo voluit. Nam et inconueniens videtur esse Deo hominem hoc modo salvasse; nec apparet quid mors illa valeat ad salvandum hominem. Mirum enim est, si Deus sic delectatur aut eget sanguine innocentis, ut non nisi interfecto eo parcere velit aut possit nocenti. ANS. Quoniam accipis in hac quaestione personam eorum qui credere nihil volunt nisi praemonstrata ratione, volo tecum pacisci, ut nullum vel minimum inconueniens in Deo a nobis accipiatur, et nulla vel minima ratio, si maior non repugnat, rejiciatur. Sicut enim in Deo quamlibet paruum inconueniens sequitur impossibilitas; ita quamlibet parvam rationem, si majori non vincitur, comitatur necessitas. BOS. Nihil in hac re libentius accipio quam ut hoc pactum inter nos communiter servetur. ANS. De incarnatione Dei tantum et de his quae de illo assumpto homine credimus quaestio est. BOS. Ita est. ANS. Ponamus ergo Dei incarnationem, et quae de illo dicimus homine, nunquam fuisse: et constet inter nos hominem esse factum ad beatitudinem, quae in hac vita haberi non potest; nec ad illam posse pervenire quemquam, nisi dimissis peccatis; nec ullum hominem hanc vitam transire sine peccato: et alia quorum fides ad salutem aeternam necessaria est. BOS. Ita fiat; quia nihil in his inconueniens, aut impossibile Deo videtur. ANS. Necessaria est igitur homini peccatorum remissio, ut ad beatitudinem perveniat. BOS. Sic omnes tenemus.

CAPUT XI.

Quid sit peccare, et pro peccato satisfacere.

ANS. Quaerendum est igitur qua ratione Deus dimittat peccata hominibus: et ut hoc faciamus apertius, prius videamus quid sit peccare, et quid pro peccato satisfacere. BOS. Tuum est ostendere, et meum intendere. ANS. Si angelus et homo semper redderet Deo quod debet, nunquam peccaret. BOS. Nequeo contradicere. ANS. Non est itaque aliud peccare quam Deo non reddere debitum? BOS. Quod est debitum quod Deo debemus? ANS. Omnis voluntas rationalis creaturae subjecta debet esse voluntati Dei. BOS. Nihil verius. ANS. Hoc est debitum, quod debet angelus et homo Deo, quod solvendo nullus peccat; et quod omnis, qui non solvit, peccat. Haec est justitia sive rectitudo voluntatis, quae justos facit sive rectos corde, id est voluntate; hic est solus et totus honor, quem debemus Deo, et quem a nobis exigit Deus. Sola namque talis voluntas opera facit placita Deo, cum potest operari; et cum non potest, ipsa sola per se placet, quia nullum opus sine illa placet. Hunc honorem debitum qui Deo non reddit, aufert Deo quod suum est, et Deum exhonorat; et hoc est peccare. Quandiu autem non solvit quod rapuit, manet in culpa; nec sufficit solummodo reddere quod ablatum est, sed pro contumelia illata plus debet reddere quam abstulit. Sicut enim qui laedit salutem alterius non sufficit, si salutem restituit, nisi pro illata doloris injuria recompenset aliquid; ita qui honorem alicujus violat, non sufficit honorem reddere, si non secundum exhonationis factam molestiam, aliquid quod

placeat illi, quem exhonoravit, restituat. Hoc quoque attendendum, quod cum aliquis, quod injuste abstulit, solvit; hoc debet dare, quod ab illo non posset exigere, si alienum non rapuisset. Sic ergo debet omnis qui peccat, honorem, quem rapuit Deo, solvere; et haec est satisfactio, quam omnis peccator debet Deo facere BOS. In his omnibus, quoniam rationem sequi proposuimus, quamvis aliquantulum me terreas, nihil habeo quod possim dicere contra.

CAPUT XII.

Utrum sola misericordia, sine omni debiti solutione, deceat Deum peccata dimittere.

ANS. Redeamus et videamus utrum sola misericordia, sine omni solutione ablati sibi honoris, deceat Deum peccata dimittere. BOS. Non video cur non deceat. ANS. Sic dimittere peccatum non est aliud quam non punire, et quoniam recte ordinare peccatum sine satisfactione, non est nisi punire; si non punitur, inordinatum dimittitur. BOS. Rationabile est quod dicis. ANS. Deum vero non decet aliquid in suo regno inordinatum dimittere. BOS. Si aliud volo dicere, timeo peccare. ANS. Igitur non decet Deum peccatum sic impunitum dimittere. BOS. Ita sequitur. ANS. Est et aliud quod sequitur, si peccatum si dimittitur impunitum; quia similiter erit apud Deum peccanti, et non peccanti: quod Deo non convenit. BOS. Non possum negare. ANS. Vide et hoc: Justitiam hominum nemo nescit esse sub lege, ut secundum ejus quantitatem, mensura retributionis a Deo recompensetur.

BOS. Ita credimus. ANS. Si autem peccatum nec solvitur, nec punitur, nulli legi subjacet. BOS. Non possum aliter intelligere. ANS. Liberior igitur est injustitia, si sola misericordia dimittitur, quam justitia: quod valde inconveniens videtur. Ad hoc etiam extenditur haec inconvenientia, ut injustitiam Deo similem faciat, quia sicut Deus nullius legi subjacet, ita et injustitia. BOS. Nequeo resistere rationi tuae: sed, cum Deus nobis praecipiat omnino dimittere peccantibus in nos, videtur repugnare ut hoc praecipiat nobis, quod ipsum facere non decet. ANS. Nulla in hoc est repugnantia; quia Deus hoc praecipit nobis ut non praesumamus quod solius Dei est. Ad nullum enim pertinet vindictam facere, nisi ad illum qui Dominus est omnium: nam cum terrenae potestates hoc recte faciunt, ipse facit Deus, a quo ad hoc ipsum sunt ordinatae. BOS. Removisti repugnantiam, quam putabam inesse; sed est aliud, ad quod tuum volo habere responsum: nam, cum Deus sic sit liber ut nulli legi, nullius subjaceat judicio, et sit ita benignus ut nihil benignius cogitari queat, et nihil sit rectum aut decens, nisi quod ipse vult: mirum videtur, si dicimus quia nullatenus vult, aut non ei licet injuriam **80** suam dimittere, a quo etiam de his, quas aliis facimus, solemus indulgentiam petere. ANS. Verum est quod dicis de libertate, et voluntate, et benignitate illius; sed sic eas debemus rationabiliter intelligere ut dignitati illius non videamus repugnare. Libertas enim non est nisi ad hoc, quod expedit aut quod decet; nec benignitas dicenda est, quae aliquid Deo indecens operatur. Quod autem dicitur, quia quod vult justum est, et quod non vult, justum non est; non ita intelligendum est, ut si Deus velit quodlibet inconveniens, justum sit, quia ipse vult. Non enim sequitur, si Deus vult mentiri, justum esse mentiri; sed potius

Deum illum non esse. Nam nequaquam potest velle mentiri voluntas, nisi in qua corrupta est veritas, imo quae deserendo veritatem corrupta est. Cum ergo dicitur, si Deus vult mentiri, non est aliud quam si Deus est talis natura , quae velit mentiri: et idcirco non sequitur, justum esse mendacium, nisi ita intelligatur, sicut cum de duobus impossibilibus dicimus: Si hoc est, illud est; quia nec hoc, nec illud est: ut si quis dicat: Si aqua est sicca, et ignis est humidus; neutrum enim verum est. Itaque de illis tantum est verum dicere: Si Deus hoc vult, justum est: quae Deum velle non est inconveniens. Si enim vult Deus ut pluat, justum est ut pluat; et si vult ut aliquis homo occidatur, justum est ut occidatur. Quapropter si non decet Deum aliquid injuste aut inordinate facere, non pertinet ad ejus libertatem, aut benignitatem, aut voluntatem, peccantem qui non solvit Deo, quod abstulit, impunitum dimittere. BOS. Omnia mihi aufers, quae putabam tibi posse objici. ANS. Vide adhuc cur Deum non deceat hoc facere . BOS. Libenter ausculto quidquid dicis.

CAPUT XIII.

Quod nihil minus sit tolerandum in rerum ordine, quam ut creatura Creatori debitum honorem auferat, et non solvat quod aufert.

ANS. Nihil minus tolerandum est in rerum ordine quam ut creatura Creatori debitum honorem auferat, non solvat quod aufert. BOS. Hoc nihil clarius . ANS. Nihil autem injustius toleratur quam quo nihil minus est tolerandum. BOS. Neque

hoc est obscurum. ANS. Puto ergo quia non dices Deum debere tolerare , quo nihil injustius toleratur: ut, quod creatura non reddat Deo quod aufert. BOS. Imo penitus negandum esse video . ANS. Item si Deo nihil majus aut melius est , nihil justius quam quae honorem illius servat in rerum dispositione, summa justitia, quae non est aliud quam ipse Deus. BOS. Hoc quoque nihil apertius. ANS. Nihil ergo servat Deus justius quam suae dignitatis honorem. BOS. Concedere me oportet . ANS. Videtur tibi quod eum integre servet si sic auferri sibi permittit, ut nec solvatur, nec ipse auferentem puniat? BOS. Non audeo dicere. ANS. Necesse est ergo ut aut ablati honor solvatur, aut poena sequatur; alioquin aut sibiipsi Deus justus non erit, aut ad utrumque impotens erit: quod nefas est vel cogitare . BOS. Nihil rationabilius dici posse intelligo .

CAPUT XIV.

Cujusmodi honor Dei sit poena peccantis.

BOS. Sed volo a te audire si peccantis poena sit illi honor, aut cujusmodi honor sit. Si enim poena peccantis non ejus honor est, cum peccator non solvit quod abstulit, sed punitur, sic perdit Deus honorem suum, ut non recuperet : quod his quae dicta sunt repugnare videtur. ANS. Deum impossibile est honorem suum perdere: aut enim peccator sponte solvit quod debet, aut Deus ab invito accipit . Nam aut homo debitam subjectionem Deo, sive non peccando, sive quod peccat solvendo, voluntate spontanea exhibet; aut Deus eum

invitum sibi torquendo subjicit, et sic se Dominum ejus esse ostendit, quod ipse homo voluntate fateri recusat. In quo considerandum quia sicut homo peccando rapit quod Dei est, ita Deus puniendo aufert quod hominis est. Quippe non solum id ipsum alicujus esse dicitur, quod jam possidet; sed quod in ejus potestate est, ut habeat. Quoniam ergo homo ita factus est ut beatitudinem habere posset, si non peccaret: cum, propter peccatum beatitudine et omni bono privatur, de suo, quamvis invitus, solvit quod rapuit; quia licet Deus hoc ad usum sui commodi non transferat, quod aufert; sicut homo pecuniam, quam alii aufert, in suam convertit utilitatem: hoc tamen quod aufert, utitur ad suum honorem, per hoc, quia aufert. Auferendo enim, peccatorem, et quae illius sunt, subjecta sibi esse probat.

CAPUT XV.

Si Deus vel ad modicum patiatur honorem suum violari.

BOS. Placet quod dicis. Sed est et aliud, ad quod tuam responsionem postulo: nam si Deus ita, sicut probas, suum debet honorem servare, cur vel ad modicum patitur illum violari? Quod enim aliquo modo laedi sinitur, non integre nec perfecte custoditur. ANS. Dei honori nequit aliquid, quantum ad illum pertinet, addi vel minui. Idem namque ipse sibi honor est incorruptibilis, et nullo modo mutabilis. Verum quando unaquaeque creatura suum, et quasi sibi praeceptum ordinem, sive naturaliter, sive rationabiliter servat, Deo obedire, et eum dicitur honorare: et hoc maxime rationalis

natura, cui datum est intelligere quid debeat . Quae cum vult quod debet, Deum honorat; non quia illi aliquid confert, sed quia sponte se ejus voluntati et dispositioni subdit, et in rerum universitate ordinem suum, et ejusdem universitatis pulchritudinem, quantum in ipsa est, servat . Cum vero non vult quod debet, Deum, quantum ad illam pertinet, inhonorat; quoniam non subdit se sponte illius dispositioni, et universitatis ordinem et pulchritudinem, quantum in se est, perturbat, licet potestatem aut dignitatem Dei nullatenus laedat aut decoloret. Si enim ea, quae coeli ambitu continentur, vellent non esse sub coelo aut elongari a coelo, nullatenus possent nisi sub coelo esse, nec fugere coelum nisi appropinquando coelo. Nam et unde, et quo, et qua irent , sub coelo essent , et quanto magis a qualibet parte coeli elongarentur, tanto magis oppositae parti appropinquarent . Ita, quamvis homo, vel malus angelus divinae voluntati et ordinationi subjacere nolit, non tamen eam fugere valet; quia si vult fugere de sub voluntate jubente, currit sub voluntatem punientem. Et si quaeris qua transit, non nisi sub voluntate permittente : et hoc ipsum, quod perverse vult aut agit, in universitatis praefatae ordinem et pulchritudinem summa sapientia convertit . Ipsa namque perversitatis spontanea satisfactio, vel a non satisfaciente poenae exactio (excepto hoc quod Deus de malis multimodis bona facit) in eadem universitate locum tenent suum et ordinis pulchritudinem. Quas si divina sapientia, ubi perversitas rectum ordinem perturbare nititur, non adderet, fieret in ipsa universitate, quam Deus debet ordinare, quaedam ex violata ordinis pulchritudine deformitas, et Deus in sua dispositione videretur deficere. **81** Quae duo quoniam sicut sunt inconvenientia, ita sunt impossibilia; necesse est ut omne

peccatum satisfactio aut poena sequatur. BOS. Satisfecisti objectioni meae. ANS. Palam est ergo quia Deum, quantum in ipso est, nullus potest honorare, vel exhonore: sed quantum in se est hoc aliquis facere videtur; cum voluntatem suam voluntati ejus subjicit, aut subtrahit. BOS. Nescio quid contra queam dicere. ANS. Adhuc addam aliquid. BOS. Tandiu dic donec me taedeat audire.

CAPUT XVI.

Ratio cur numerus angelorum, qui ceciderunt restituendus sit de hominibus.

ANS. Deum constat proposuisse ut de humana natura, quam fecit sine peccato, numerum angelorum qui ceciderant, restitueret. BOS. Hoc credimus, sed vellem aliquam hujus rei rationem habere. ANS. Fallis me: non enim proposuimus tractare, nisi de Incarnatione Dei; et tu mihi alias interseris quaestiones. BOS. Ne irascaris, *hilarem enim datorem diligit Deus (II Cor. IX, 7)*: nam nemo probat magis se hilariter dare quod promittit, quam qui plus dat quam promittit: dic ergo libenter quod quaero. ANS. Rationalem naturam, quae Dei contemplatione beata vel est, vel futura est, in quodam rationabili et perfecto numero praescitam esse a Deo; ita ut nec majorem, nec minorem illum esse deceat, non est dubitandum. Aut enim nescit Deus in quo numero melius eam deceat constitui, quod falsum est: aut si scit, in eo illam constituet, quem ad hoc decentiorem intelliget. Quapropter aut angeli illi qui ceciderunt, facti erant ad hoc ut

essent intra illum numerum : aut quia extra illum numerum permanere non potuerunt, ex necessitate ceciderunt: quod absurdum est opinari. BOS. Veritas est aperta quod dicis. ANS. Quoniam ergo de illo numero esse debuerunt, aut restaurandus est ex necessitate numerus eorum; aut in imperfecto numero remanebit rationalis natura, quae in numero perfecto praescita est: quod esse non potest. BOS. Restaurandi procul dubio sunt. ANS. Necesse est ergo eos de humana natura, quoniam non est alia, de qua possint restaurari .

CAPUT XVII.

Quod alii angeli pro illis , non possint restitui.

BOS. Cur non ipsi aut , alii angeli pro illis possint restitui ? ANS. Cum videbis nostrae restorationis difficultatem intelliges eorum reconciliationis impossibilitatem. Alii autem angeli pro illis restitui non possunt, ideo (ut taceam quomodo hoc repugnare videatur primae creationis perfectioni) quia non debent; nisi tales esse possint, quales illi fuissent, si non peccassent; cum illi nulla visa vindicta peccati perseverassent: quod post illorum casum aliis, qui pro illis restituerentur, esset impossibile. Non enim pariter laudabiles sunt, si stans in veritate, et qui nullam novit peccati poenam, et qui eam semper aspicit aeternam. Nam nequaquam putandum est bonos angelos esse confirmatos casu malorum, sed suo merito. Sicut namque , si boni cum malis peccassent, simul damnati essent: ita injusti , si cum justis stetissent,

pariter conformati fuissent. Quippe si aliqui eorum, nonnisi casu aliorum, confirmandi erant, aut nullus unquam confirmaretur, aut necesse erat aliquem casurum, qui ad alios confirmandos puniretur: quae utraque absurda sunt. Illo itaque modo confirmati sunt illi, qui steterunt, quo pariter confirmati essent omnes, si stetissent: quem modum ostendi, sicut potui, ubi tractavi cur Deus diabolo perseverantiam non dedit. BOS. Probasti malos angelos de humana natura restaurandos: et patet ex hac ratione quia non in minori numero erunt electi homines, quam sunt angeli reprobis. Sed utrum plures futuri sint, si potes, ostende.

CAPUT XVIII.

Utrum plures futuri sint sancti homines, quam sint mali angeli.

ANS. Si angeli, antequam quidam illorum caderent, erant in illo profecto, de quo diximus, numero; non sunt homines facti, nisi pro restauratione angelorum perditorum; et palam est quia non erunt plures illis. Si autem ille numerus non erat in illis omnibus angelis, complendum est de hominibus, et quod periit, et quod prius deerat; erunt electi homines plures reprobis angelis: et sic dicemus quia non fuerunt homines facti tantum ad restaurandum numerum imminutum, sed etiam ad perficiendum nondum perfectum. BOS. Quid potius tenendum est: an quod angeli prius facti sint in numero perfecto, an non? ANS. Quod mihi videtur, dicam. BOS. Non possum a te plus exigere. ANS. Si homo factus est post casum

malorum angelorum, sicut quidam intelligunt in Genesi; non video posse me per hoc probare alterum horum determinate. Potest enim (ut puto) esse quod angeli prius fuerint in numero perfecto, et postea factus sit homo propter restaurandum imminutum eorum numerum: et potest esse quod non fuerint in numero perfecto; quia differebat Deus, sicut adhuc differt, illum implere numerum, facturus humanam naturam suo tempore. Unde, aut solummodo numerum nondum integrum perficeret; aut, etiam si minueretur, restitueret. Si autem tota creatura simul facta est; et dies illi, in quibus Moyses istum mundum non simul factum esse videtur dicere, aliter sunt intelligendi, quam sicut videmus istos dies, in quibus vivimus: intelligere nequeo quomodo facti sint angeli in illo perfecto numero. Quippe si ita esset, videtur mihi quia ex necessitate, aut aliqui homines vel angeli casuri erant; aut plures essent in illa coelesti civitate, quam illa perfecti numeri convenientia exigeret. Si ergo omnia simul facta sunt; sic videntur angeli, et duo primi homines in numero imperfecto fuisse; ut hominibus, si nullus caderet angelus, quod deerat solum perficeretur, et si aliquis periret, hoc quoque, quod caderet, restitueretur: et hominis natura, quae infirmior erat, quasi Deum excusaret, atque diabolum confunderet; si ille suum casum infirmitati suae imputaret, cum ipsa infirmior staret: ac, si et eadem ipsa caderet, multo magis Deum defenderet contra diabolum, et contra seipsam: cum ipsa facta valde infirmior et mortis, in electis de tanta infirmitate tanto altius ascenderet quam unde diabolum cecidisset; quanto boni angeli quorum aequalitas ei debetur, profecerunt post ruinam malorum, quia perseveraverunt. Ex his rationibus potius mihi videtur quia in angelis non fuit ille perfectus numerus, quo civitas illa superna perficeretur: quoniam si homo simul cum

angelis factus non est; sic possibile est esse, et si simul facti sunt, quo magis putant multi, quoniam legitur: *Qui vivit in aeternum, creavit omnia simul* (Eccli. XVIII, 1): videtur necesse esse. Sed et si perfectio mundanae creaturae non tantum est intelligenda in numero individuorum, quantum in numero naturarum, necesse est humanam naturam aut ad complementum ejusdem perfectionis esse factam, aut illi superabundare: quod de minimi vermiculi natura dicere non audemus. Quare pro seipsa ibi facta est, et non solum pro restaurandis individuis alterius 82 naturae. Unde palam est quia etiamsi angelus nullus periisset, homines tamen in coelesti civitate suum locum habuissent. Sequitur itaque quia in angelis, antequam quidam illorum caderent, non erat ille perfectus numerus: alioquin necesse erat ut aut homines, aut angeli aliqui caderent: quoniam extra numerum perfectum ibi nullus manere poterat. BOS. Nonnihil effecisti. ANS. Est et alia ratio, ut mihi videtur, quae non parum suffragatur illi sententiae, quae angelos non esse factos in perfecto numero existimat. BOS. Dic illam. ANS. Si angeli in illo perfecto numero facti sunt, et nullatenus facti sunt homines, nisi pro restauratione perditorum angelorum, palam est quia, nisi angeli, ab illa beattitudine cecidissent, homines ad illam non ascenderent. BOS. Hoc constat. ANS. Si quis vero dixerit quia tantum laetabuntur electi homines de angelorum perditione, quantum gaudebunt de sua assumptione, quoniam absque dubio haec non esset, nisi illa fuisset, quomodo poterunt ab hac perversa gratulatione defendi? Aut quomodo dicemus angelos, qui ceciderunt, ex hominibus restauratos; si illi sine hoc vitio permansuri erant, si non cecidissent, id est sine gratulatione de casu aliorum; isti vero sine illo esse non poterunt? Imo qualiter cum hoc vitio beati esse debebunt?

Deinde qua audacia dicemus Deum non velle, aut non posse, hanc restaurationem sine hoc vitio facere? BOS. Nonne similiter est in gentibus, quae ad fidem vocatae sunt, quia illam Iudaei repulerunt? ANS. Non; nam si omnes Iudaei credidissent, Gentes tamen vocarentur: quia *in omni gente qui timet Deum et operatur justitiam acceptus est illi (Act. X, 35)*. Sed quoniam Iudaei apostolos contempserunt, ea tunc fuit occasio ut ad Gentes illi converterentur. BOS. Nullo modo video quid contra haec dicere possim. ANS. Unde tibi videtur accidere singularis illa laetitia de alieno casu? BOS. Unde, nisi quia certus erit unusquisque, quoniam ubi erit nullatenus esset, nisi alius inde cecidisset? ANS. Si ergo hanc certitudinem nullus haberet, non esset unde ullus de alieno damno gauderet. BOS. Ita videtur. ANS. Putasne aliquem illorum habiturum hanc certitudinem; si multo plures erunt, quam qui ceciderunt? BOS. Nequaquam possum opinari quod eam habeat, aut habere debeat. Quomodo namque quis poterit scire utrum pro restaurando quod imminutum erat, aut pro complendo quod nondum perfectum erat de illo numero constituendae civitatis, sit factus: sed omnes certi erunt se factos esse ad perficiendam illam civitatem? ANS. Ergo si plures erunt quam reprobi angeli nullus poterit aut debebit scire se non esse ibi assumptum, nisi pro alieno casu. BOS. Verum est. ANS. Non igitur habebit aliquis cur gaudere debeat de alterius perditione. BOS. Ita sequitur. ANS. Cum itaque videamus quia si plures erunt homines electi quam sint reprobi Angeli, illa non sequatur inconvenientia quam sequi necesse est, si plures non erunt: et cum impossibile sit ullum in illa civitate futurum inconveniens, videtur necesse esse ut angeli non sint facti illo perfecto numero, et plures futuri sint beati homines, quam sint miseri angeli. BOS. Non video qua

ratione hoc negari queat. ANS. Aliam adhuc ejusdem sententiae posse dici puto rationem. BOS. Hanc quoque proferre debes. ANS. Credimus hanc mundi molem corpoream in melius renovandam; nec hoc futurum esse, donec impleatur numerus electorum hominum, et illa beata perficiatur civitas; nec post ejus perfectionem differendum. Unde colligi potest, Deum ab initio proposuisse ut utrumque simul perficeret; quatenus et minor, quae Deum non sentiret, natura ante majorem, quae Deo frui deberet, nequaquam perficeretur; et in majoris perfectione, mutata in melius, suo quodam modo quasi congratularetur; imo omnis creatura de tam gloriosa et tam admirabili sui consummatione ipsi Creatori, et sibi invicem, quaeque suo modo aeternae congaudendo jucundaretur; quatenus quod voluntas in rationali natura sponte facit, hoc et jam insensibilis creatura per Dei dispositionem naturaliter exhiberet. Solemus namque in majorem nostrorum exaltatione congaudere: ut cum in natalitiis sanctorum exultatione festiva jucundamur de gloria eorum laetantes. Quam sententiam illud adjuvare videtur: quia si Adam non peccasset, differret tamen Deus illam civitatem perficere, donec, completo ex hominibus, quem exspectabat, numero, ipsi quoque homines in corporum, ut ita dicam, immortalem transmutarentur immortalitatem. Habebant enim in paradiso quamdam immortalitatem, id est, potestatem non moriendi: sed non erat immortalis haec potestas, quia poterat mori, ut, scilicet, ipsi non possent mori. Sed si ita est, ut, videlicet, rationem illam et beatam civitatem, et hanc mundanam insensibilemque naturam Deus ab initio proposuerit simul perficere: videtur quia aut illa civitas non erat completa in numero angelorum ante malorum ruinam; sed exspectabat Deus ut eam de hominibus compleret,

quando corpoream mundi naturam in melius mutaret : aut si perfecta erat in numero, non perfecta erat in confirmatione; et differenda erat ejus confirmatio, etiam si nullus in ea pecasset, usque ad eam mundi , quam expectamus, renovationem: aut si non diutius illa confirmatio differenda erat, acceleranda erat mundana renovatio, ut cum eadem confirmatione fieret. Sed quod mundum noviter factum statim Deus renovare , et eas res, quae post renovationem illam non erunt, in ipso initio, antequam appareret cur factae essent destruere instituerit , omni caret ratione. Sequitur ergo quia angeli non ita fuerunt in numero perfecto, ut eorum confirmatio non diu differetur propterea quia mundi novi renovationem mox oporteret fieri : quod non convenit. Quod autem eandem confirmationem usque ad mundi futuram renovationem differre Deus voluerit, inconveniens videtur, praesertim cum illam in aliquibus tam cito perfecerit; et cum intelligi possit quia in primis hominibus quando peccaverunt, illam fecisset, si non peccassent, sicut fecit in perseverantibus angelis. Quamvis enim nondum proveherentur ad illam aequalitatem angelorum, ad quam perventuri erant homines, cum perfectus esset numerus de illis assumendus. In illa tamen justitia, in qua erant, videtur quod si vicissent ut non peccarent tentati ; ita confirmarentur cum omni propagine sua, ut ultra peccare non possent: quemadmodum quia victi peccaverunt, sic infirmati sunt, ut, quantum in ipsis est, sine peccato esse non possint . Quis enim audeat dicere plus valere injustitiam ad alligandum in servitute hominem in prima suasionem sibi consentientem, quam valeret justitia ad confirmandum eum in libertate, sibi in eadem prima tentatione adhaerentem? Nam quemadmodum quoniam humana natura tota erat in parentibus primis, tota in illis victa est ut peccaret (excepto

illo solo homine, quem Deus sicut scivit sine viri semine de Virgine facere, sic scivit a peccato Adae secernere); ita in eisdem tota vicisset, si non peccassent . Restat ergo ut non completa in illo primo numero angelorum superna civitas, sed de hominibus complenda fuisse dicatur. Quae si rata sunt, plures erunt electi homines, quam sint reprobi angeli. BOS. Rationabilia mihi valde videntur quae dicis: sed quid dicemus; quia legitur de Deo: *Constituit terminos populorum juxta numerum filiorum Israel?* (**Deut III, 3.**) Quod quidam, quia pro *filiorum Israel* invenitur *angelorum Dei*, sic exponunt; ut secundum numerum bonum angelorum, assumendus intelligatur numerus electorum hominum. ANS. Hoc non repugnat praedictae sententiae, si certum non est quod totidem angeli cecidissent, quot remanserunt. Nam si plures sint Angeli electi, quam reprobi; **83** et necesse est ut reprobos electi homines restaurent; et potest fieri ut beatorum numero coaequantur; et sic plures erunt homines justi quam angeli injusti. Sed memento quo pacto incoepi tuae respondere quaestioni: ut, videlicet, si quid dixero quod major non confirmet auctoritas, quamvis illud ratione probare videar, non alia certitudine accipiatur, nisi quia interim mihi ita videtur, donec mihi Deus melius aliquo modo revelet. Certus enim sum, si quid dico quod sacrae Scripturae absque dubio contradicat, quia falsum est: nec illud tenere volo, si cognovero. Sed si in illis rebus de quibus diversa sentiri possunt sine periculo, sicut est illud unde nunc agimus: si enim nescimus utrum plures homines eligendi sint quam sint angeli perditii, an non, et alterum horum aestimamus magis quam alterum, nullum puto esse animae periculum: si, inquam, in hujusmodi rebus sic exponimus divina dicta, ut diversis sententiis favere videantur, nec alicubi invenitur, ubi

quid indubitanter tenendum sit determinant , non arbitror reprehendi debere. Illud autem quod dixisti: *Constituit terminos populorum*, seu gentium, *juxta numerum angelorum Dei*, quod in alia translatione legitur, *juxta numerum filiorum Israel*: quoniam ambae translationes aut idem significant, aut diversa sine repugnantia, ita intelligendum est, ut et per angelos Dei, et per filios Israel, angeli boni significantur tantummodo, aut soli homines electi, aut simul angeli et electi homines, tota, scilicet, illa civitas superna. Aut per angelos Dei, sancti angeli tantum; et per filios Israel, soli homines justi. Aut soli angeli per filios Israel, et justii homines per angelos Dei. Si boni angeli tantum designantur per utrumque, idem est quod si solum per angelos Dei; si vero tota coelestis civitas, hic est sensus, quia tandiu assumentur populi, id est, multitudines electorum hominum, aut tandiu erunt populi in hoc saeculo; donec de hominibus praedestinatus numerus illius civitatis nondum perfectus compleatur. Sed non video nunc quomodo soli angeli, aut simul angeli et homines sancti per filios Israel intelligantur: sanctos autem homines filios Israel, sicut filios Abrahae vocari non est alienum. Qui angeli quoque Dei per hoc recte possunt vocari , quia vitam angelicam imitantur, atque similitudo et aequalitas angelorum illis promittitur in coelo, et quia omnes juste viventes angeli Dei sunt. Unde et ipsi confessores, aut martyres dicuntur: qui enim confitetur et testatur veritatem, Dei nuntius, id est, angelus ejus est . Et si malus homo dicitur diabolus, sicut de Juda dicit Dominus propter similitudinem malitiae, cur non etiam bonus homo dicetur angelus , propter imitationem justitiae? Quare possumus, ut puto , dicere Deum constituisse *terminos populorum*, *juxta numerum* electorum hominum: quia tandiu erunt populi, et erit in hoc mundo

hominum procreatio , donec numerus eorundem electorum hominum compleatur; et eo completo cessabit hominum generatio, quae fit in hac vita. At si per angelos Dei, intelligimus sanctos angelos tantum, et per filios Israel, tantummodo justos homines, duobus modis intelligi potest quia *constituit Deus terminos populorum juxta numerum* angelorum Dei; aut quia tantus populus, id est, tot homines assumentur, quot sunt sancti angeli Dei , aut quia tandiu erunt populi, donec numerus angelorum Dei compleatur ex hominibus? Et hoc uno solo modo exponi posse video: *Constituit terminos populorum, juxta numerum filiorum Israel*, id est, quia (sicut supra dictum est) tandiu erunt populi in hoc saeculo, donec numerus sanctorum hominum assumatur. Et colligitur ex utraque translatione quia tot homines assumentur , quot remanserunt angeli. Unde tamen non sequitur , quamvis perdit angeli ex hominibus restaurandi sint , tot angelos cecidisse quot perseveraverunt. Quod tamen si dicitur , inveniendum erit quomodo ratae non sint supra positae rationes, quae videntur ostendere non fuisse in angelis, priusquam illorum quidam caderent, illum perfectum numerum, quem supra dixi; et plures homines electos futuros, quam sint mali angeli. BOS. Non me poenitet quia coegi te ut de angelis haec diceret ; nam non frustra factum est: nunc redi ad id unde digressi sumus.

CAPUT XIX [*al.*, XVIII].

Quod homo non possit salvari sine peccati satisfactione.

ANS. Constat Deum proposuisse ut de hominibus angelos, qui ceciderant, restauraret. BOS. Certum est. ANS. Tales ergo oportet esse homines in illa civitate superna, qui pro angelis in illam assumuntur, quales illi futuri ibi erant, pro quibus ibidem erunt, id est, quales nunc sunt boni angeli; alioquin non erunt restaurati qui ceciderunt: et sequetur quia Deus aut non poterit perficere bonum quod incoepit, aut poenitebit eum tantum bonum incoepisse: quae duo absurda sunt. BOS. Vere oportet ut aequales sint homines bonis angelis. ANS. Boni angeli unquamne peccaverunt? BOS. Non. ANS. Potesne cogitare quod homo, qui aliquando peccavit, nec unquam Deo pro peccato suo satisfecit, sed tantum impunitus dimittitur, aequalis sit angelo, qui nunquam peccavit? BOS. Verba ista cogitare et dicere possum; sed sensum eorum ita cogitare nequeo; sicut falsitatem non possum intelligere veritatem esse. ANS. Non decet ergo Deum, hominem peccantem sine satisfactione ad restorationem angelorum assumere perditorum, quoniam non patitur veritas, eum levare ad aequalitatem bonorum. BOS. Sic ostendit ratio. ANS. Considera etiam in solo homine, sine eo quia debet angelis aequari, utrum eum taliter Deus ad beatitudinem ullam, vel talem qualem habebat antequam peccaret, debeat provehere. BOS. Dic tu quod cogitas; et ego considerabo prout potero. ANS. Ponamus divitem aliquem in manu tenere margaritam pretiosam, quam nunquam pollutio ulla tetigit, quamque nullus alius possit amovere de manu ejus, nisi ipso permittente: et eam disponat recondere in thesaurum suum, ubi sunt charissima et pretiosissima quae possidet. BOS. Cogito hoc, velut ante nos. ANS. Quid, si ipse permittat eandem margaritam ab aliquo invido excuti de manu sua in coenum cum prohibere posset, ac postea eam de coeno

sumens, pollutam et non lotam in aliquem locum suum mundum et charum, deinceps illam sic servaturus, recondat: putabisne illum sapientem? BOS. Quomodo hoc possum? nam nonne esset satis melius, ut margaritam suam mundam teneret et servaret quam pollutam? ANSEL. Nonne similiter faceret Deus, qui hominem angelis sociandum sine peccato, quasi in manu sua, tenebat in paradiso; et permisit ut accensus invidia diabolus eum in lutum peccati, quamvis consentientem, dejiceret? Si enim prohibere vellet diabolus, non posset tentare hominem. Nonne, inquam, similiter faceret, si hominem peccati sorde maculatum, sine omni levatione, id est, absque omni satisfactione, talem semper mansurum, saltem in paradisum, de quo ejectus fuerat, reduceret? BOS. Similitudinem, si Deus hoc faceret, negare non audeo; et idcirco eum hoc facere posse non annuo. Videretur enim aut quod proposuerat peragere non potuisse, aut boni propositi eum poenituisse: quae in Deum cadere nequeunt. Tene igitur certissime quia sine satisfactione, id est, sine debiti solutione spontanea, nec Deus potest peccatum impunitum dimittere, nec peccator ad beatitudinem vel talem, qualem habebat antequam peccaret, pervenire: **84** non enim hoc modo repararetur homo vel talis, qualis fuerat ante peccatum. BOS. Rationibus tuis omnino contradicere non possum. Sed quid est, quod dicimus Deo: *Dimitte nobis debita nostra* (**Matth. VI**): et omnis gens orat Deum, quem credit, ut dimittat sibi peccata? Si enim solvimus quod debemus, cur oramus ut dimittat. Nunquid Deus injustus est, ut iterum exigat quod solutum est? Si autem non solvimus, cur frustra oramus ut faciat quod, quia non convenit, facere non potest? ANS. Qui non solvit, frustra dicit: *Dimitte*; qui autem solvit, supplicat; quoniam hoc

ipsum pertinet ad solutionem, ut supplicet: nam Deus nulli quidquam debet, sed omnis creatura illi debet: et ideo non expedit homini ut agat cum Deo, quemadmodum par cum pari. Sed de hoc non est opus nunc tibi respondere. Cum enim cognosces cur Christus mortuus est, forsitan per te videbis quod quaeris. BOS. Sufficit ergo mihi nunc, quod de hac quaestione respondes. Quod autem nullus homo ad beatitudinem pervenire queat cum peccato, aut solvi a peccato, nisi solvat quod rapuit peccando, sic aperte monstrasti, ut, etiam si velim, non possim dubitare.

CAPUT XX.

Quod secundum mensuram peccati oporteat esse satisfactionem; nec eam homo per se facere possit.

ANS. Hoc quoque non dubitabis, ut puto, quia secundum mensuram peccati oportet satisfactionem esse. BOS. Aliter aliquatenus inordinatum maneret peccatum: quod esse non potest, si Deus nihil relinquit inordinatum in regno suo. Sed hoc est praestitutum quia quamlibet parvum inconveniens in Deo impossibile est. ANS. Dic ergo quid solves Deo pro peccato tuo? BOS. Poenitentiam, cor contritum et humilitatem, abstinentias, et multimodos labores corporis, et misericordiam dandi et dimittendi et obedientiam. ANS. Quid in his omnibus das Deo? BOS. An non honoro Deum, quando, propter timorem ejus et amorem, in cordis contritione laetitiam temporalem abjicio, in abstinentiis et laboribus delectationes et quietem ejus vitae calco, in dando et

dimittendo quae mea sunt largior, in obedientia meipsum illi subjicio? ANS. Cum reddis aliquid quod debes Deo, etiamsi non peccasti, non debes computare hoc pro debito quod debes pro peccato. Omnia autem ista debes Deo, quae dicis. Tantus namque debet esse in hac mortali vita amor; et, ad quod pertinet oratio, desiderium perveniendi ad id ad quod factus es; et dolor, quia nondum ibi es; et timor, ne non pervenias; ut nullam laetitiam sentire debeas, nisi de his quae tibi aut auxilium, aut spem dant perveniendi. Non enim mereris habere quod non secundum quod est, amas et desideras; et de quo, quia nondum habes, et adhuc utrum habiturus sis an non, in tanto es periculo, non doles. Ad quod etiam pertinet quietem, et delectationes mundanas, quae animum ab illa vera quiete et delectatione revocant, fugere: nisi quantum ad intentionem illuc perveniendi cognoscis sufficere. Dationem vero ita debes considerare te facere ex debito; sicut intelligis quia quod das a te non habes; sed ab illo, cujus servus es tu, et ille cui das: et natura te docet ut converso tuo, id est homo homini facias, quod tibi ab illo vis fieri; et quia qui non vult dare quod habet, non debet accipere quod non habet. De dimissione vero breviter dico quia nullatenus pertineret ad te vindicta, sicut supra diximus, quoniam nec tu tuus es; nec ille tuus aut suus, qui tibi fecit injuriam, sed unius Domini servi facti, ab illo de nihilo estis: et si de conservo tuo te vindicas; iudicium, quod proprium Domini et iudicis omnium est, super illum superbe praesumis. In obedientia vero quid das Deo, quod non debes: cui jubenti, totum quod es, et quod habes et quod potes, debes? BOS. Nihil jam audeo in his omnibus dicere me dare Deo, quod debeo. ANS. Quid ergo solves Deo pro peccato tuo? BOS. Si meipsum, et quidquid possum, etiam quando non pecco, illi debeo, ne peccem; nihil

habeo quod pro peccato illi reddam . ANS. Quid ergo erit de te? quomodo poteris salvus esse? BOS. Si rationes tuas considero, non video quomodo. Si autem ad fidem meam recurro; in fide Christiana, *quae per dilectionem operatur* (**Galat. V, 7**), spero me posse salvari, et quia legimus, si injustus conversus fuerit ab injustitia sua, et fecerit justitiam, omnes injustitias ejus tradi oblivioni (**Ezech. XVIII**). ANS. Hoc non dicitur nisi illi , qui aut expectaverunt Christum , antequam veniret; aut credunt in eum, postquam venit. Sed Christum et Christianam fidem, quasi nunquam fuissent , posuimus; quando sola ratione, utrum adventus ejus ad salvationem hominum esse necessarius, quaerere proposuimus. BOS. Ita fecimus. ANS. Sola igitur ratione procedamus. BOS. Quamvis in angustias quasdam me ducas , desidero tamen multum ut sicut incoepisti progrediaris.

CAPUT XXI.

Quanti ponderis sit peccatum.

ANS. Ponamus omnia illa, quae modo posuisti , te pro peccato posse solvere, te non debere; et videamus utrum possint sufficere ad satisfactionem unius tam parvi peccati, sicuti est unus aspectus contra voluntatem Dei. BOS. Nisi quia audio te hoc ponere in quaestionem, putare me hoc peccatum una sola compunctione delere. ANS. Nondum considerasti quanti ponderis sit peccatum. BOS. Nunc ostende mihi. ANS. Si videres te in conspectu Dei, et aliquis tibi diceret. Aspice illuc; et Deus econtra: Nullatenus volo ut aspicias; quaere tu

ipse in corde tuo, quid sit, in omnibus quae sunt, pro quo deberes contra voluntatem Dei illum aspectum facere. BOS. Nihil invenio propter quod hoc debeam, nisi forte sim in ea necessitate positus, ut sit necesse me aut hoc aut majus peccatum facere. ANS. Remove hanc necessitatem: et de solo hoc peccato considera, si possis illud facere pro teipso redimendo. BOS. Aperte video quia non possum. ANS. Ne te diutius protraham: quid, si necesse esset aut totum mundum, et quidquid Deus non est, perire et nihilum redigi; aut te facere tam parvam rem contra voluntatem Dei? BOS. Cum considero actionem ipsam, levissimum quiddam video esse; sed cum intueor quid sit contra voluntatem Dei, gravissimum quiddam, et nulli damno comparabile intelligo: sed solemus aliquando facere contra voluntatem alicujus non reprehensibiliter, ut res ejus serventur; quod postea illi placet, contra voluntatem facimus. ANS. Hoc fit homini, qui aliquando non intelligit quid sit sibi utile, aut non potest restaurare quod perdidit; sed Deus nullo indiget, et omnia, si perirent, posset, sicut ea fecit, restituere. BOS. Fateri me necesse est quia pro conservanda tota creatura nihil deberem facere contra voluntatem Dei. ANS. Quid, si plures essent mundi pleni creaturis, sicut iste est? BOS. Si infinito numero multiplicarentur, et similiter mihi ostenderentur, idipsum responderem. ANS. Nihil rectius potes: sed considera etiam, si contingeret ut contra voluntatem Dei illum aspectum faceres, quid posses pro hoc peccato solvere? BOS. Non habeo aliquid majus, quam quod supra dixi. ANS. Sic graviter peccamus, quotiescunque scienter aliquid quamlibet parvum contra voluntatem Dei facimus: quoniam semper sumus in conspectu ejus, et semper ipse praecepit nobis ne **85** peccemus. BOS. Ut audio, nimis periculose vivimus. ANS. Patet quia secundum quantitatem

exigit Deus satisfactionem. BOS. Non possum negare. ANS. Non ergo satisfacis , si non reddis aliquid majus, quam sit id pro quo peccatum facere non debueras. BOS. Et rationem video sic exigere, et omnino esse impossibile. ANS. Nec Deus ullum obligatum aliquatenus debito peccati assumere potest ad beatitudinem, quia non debet. BOS. Nimis est gravis haec sententia. ANS. Audi adhuc aliud, cur non minus sit difficile hominem reconciliari Deo. BOS. Nisi fides me consolaretur, hoc solum cogeret me desperare. ANS. Audi tamen. BOS. Dic.

CAPUT XXII.

Quam contumeliam fecit Deo homo, cum se permisit a diabolo vinci; pro qua satisfacere non potest .

ANS. Homo in paradiso sine peccato factus, quasi positus est pro Deo inter Deum et diabolum, ut vinceret diabolum non consentiendo suadenti peccatum ad excusationem et honorem Dei, et ad confusionem diaboli; cum ille infirmior in terra non peccaret, eodem diabolo suadente, qui fortior peccavit in coelo, nullo suadente : et, cum hoc homo facile posset efficere, nulla vi coactus, sola suasionem sponte se vinci permisit ad voluntatem diaboli, et contra voluntatem et honorem Dei. BOS. Ad quid vis tendere? ANS. Judica, tu ipse, si non est contra honorem Dei, ut homo reconcilietur illi cum calumnia hujus contumeliae Deo irrogatae, nisi prius honoraverit Deum vincendo diabolum; sicut inhonoravit illum victus a diabolo. Victoria vero talis

esse debet, ut sicut fortis ac potestate immortalis consensit facile diabolo ut peccaret, unde juste incurrit poenam mortalitatis: ita infirmus et mortalis, qualem se fecit ipse, per mortis difficultatem vincat diabolum, ut nullo modo peccet; quod facere non potest, quandiu ex vulnere primi peccati concipitur et nascitur in peccato. BOS. Iterum dico quia et ratio probat quod dicis; et impossibile est. ANS. Adhuc accipe unum, sine quo juste non reconciliatur homo: nec minus impossibile est. BOS. Tot jam proposuisti nobis, quae facere debemus, ut quidquid superaddas, non me magis terrere possit. ANS. Audi tamen. BOS. Audio.

CAPUT XXIII.

Quid abstulit Deo cum peccavit, quod reddere nequit.

ANS. Quid abstulit homo Deo, cum vinci se permisit a diabolo? BOS. Dic tu, ut incoepisti; quia ego nescio quid, super haec mala quae ostendisti, potuit addere. ANS. Nonne abstulit Deo quidquid de humana natura facere proposuerat? BOS. Non potest negari. ANS. Intende in districtam justitiam; et judica secundum illam, utrum ad aequalitatem peccati homo satisfaciat Deo; nisi idipsum quod, permittendo se vinci a diabolo, Deo abstulit, diabolum vincendo restituat: ut quemadmodum per hoc quod victus est, rapuit diabolus quod Dei erat, et Deus perdidit; ita, per hoc quod vincat, perdat diabolus, et Deus recuperet. BOS. Nec districtius nec justius aliquid potest cogitari. ANS. Putasne summam justitiam, hanc justitiam posse violare? BOS. Non

audeo cogitare. ANS. Nullatenus ergo debet aut potest accipere homo a Deo, quod Deus illi dare proposuit; si non reddit Deo totum quod illi abstulit: ut sicut per illum Deus perdidit, ita per illum Deus recuperet . Quod non aliter fieri valet, nisi ut, quemadmodum per victum tota humana natura corrupta et quasi fermentata est peccato, cum quo nullum Deus assumit ad perficiendam illam civitatem coelestem: ita per vincentem justificentur a peccato tot homines, quot illum numerum completuri erant, ad quem complendum factus est homo. Sed hoc facere nullatenus potest homo peccator; quia peccator peccatorem justificare nequit. BOS. Et nihil justius, et nihil impossibilius: sed ex his omnibus videtur misericordia Dei et spes hominis perire, quantum ad beatitudinem spectat, ad quam factus est homo. ANS. Exspecta adhuc parum. BOS. Quid habes amplius ?

CAPUT XXIV.

Quod quandiu homo non reddit Deo quod debet, non possit esse beatus: nec excusetur impotentia.

ANS. Si homo dicitur injustus, qui homini non reddit quod debet, multo magis injustus est, qui Deo quod debet non reddit. BOS. Si potest, et non reddit, vere injustus est. Si vero non potest, quomodo injustus est? ANS. Forsitan si nulla in illo est impotentiae causa, aliquatenus excusari potest. Sed si in ipsa impotentia est culpa , sicut non levigat peccatum, ita non excusat non reddentem debitum. Nam si quis injungat aliquod opus servo suo , et praecipiat illi ne dejiciat se in

foveam, quam illi demonstrat , unde nullatenus exire possit: et servus ille contemnens mandatum et monitionem domini sui, sponte se in praemonstratam mittat foveam, ut nullatenus possit injunctum opus efficere : putasne illi aliquatenus impotentiam istam ad excusationem valere, cur opus injunctum non faciat? BOS. Nullo modo, sed ad augmentum potius culpa; quoniam ipse impotentiam illam sibi fecit. Dupliciter namque peccavit, quia et quod jussus est facere, non fecit; et quod praeceptum est ne faceret, fecit. ANS. Ita homo, qui se sponte obligavit illo debito , quod solvere non potest; et sua culpa dejecit se in hanc impotentiam, ut nec illud possit solvere, quod debebat ante peccatum, id est ne peccaret; nec hoc quod debet quia peccavit: inexcusabilis est . Ipsa namque impotentia culpa est; quia non debet eam habere, imo debet eam non habere: nam, sicut culpa est non habere quod debet habere, ita culpa est habere quod debet non habere. Sicut ergo culpa est homini non habere potestatem illam, quam accepit ut posset cavere peccatum: sic culpa est illi habere impotentiam, qua nec injustitiam tenere, et peccatum cavere; nec quod pro peccato debet reddere potest. Sponte namque fecit, unde perdidit illam potestatem, et devenit in hanc impotentiam. Idem enim est non habere potestatem, quam debet habere; et habere impotentiam, quam debet non habere. Quapropter impotentia reddendi Deo quod debet, quae facit ut non reddat, non excusat hominem, si non reddit: quoniam effectum peccati non excusat peccatum quod facit . BOS. Et grave nimis est, et ita esse necesse est. ANS. Injustus ergo homo est, qui non reddit Deo quod debet. BOS. Nimis est verum; nam injustus est quia non reddit: et injustus est, quia reddere nequit. ANS. Nullus autem injustus admittetur

ad beatitudinem; quoniam quemadmodum beatitudo est sufficientia, in qua nulla est indigentia: sic nulli convenit, nisi in quo ita pura est justitia, ut nulla in eo sit injustitia. BOS. Non audeo aliter credere. ANS. Qui ergo non solvit Deo, quod debet, non poterit esse beatus. BOS. Nec hoc consequi negare possum. ANS. Quod si vis dicere quia misericors Deus dimittit supplicanti quod debet, idcirco quia reddere nequit; non potest dici dimittere, nisi aut hoc, quod homo sponte reddere debet, nec potest, id est quod recompensari possit peccato quod fieri non deberet **86** pro conversatione omnis rei, quae Deus non est: aut hoc, quod puniendo erat ablaturus invito, sicut supra dixi, id est beatitudinem: sed si dimittit quod sponte reddere debet homo, ideo quia reddere non potest; quid est aliud, quam dimittit Deus quod habere non potest? Sed derisio est, ut talis misericordia Deo attribuat. At si dimittit quod invito erat ablaturus, propter impotentiam reddendi quod sponte reddere debet, relaxat Deus poenam, et facit beatum hominem propter peccatum, quia habet quod debet non habere. Nam ipsam impotentiam debet non habere, et idcirco quandiu illam habet sine satisfactione peccatum est illi: verum hujusmodi misericordia Dei nimis est contraria justitiae illius, quae nonnisi poenam permittit reddi propter peccatum. Quapropter, quemadmodum Deum sibi esse contrarium, ita hoc modo illum esse misericordem est impossibile. BOS. Aliam Dei misericordiam video esse quaerendam, quam istam. ANS. Verum esto: dimittit Deus ei, qui non solvit quod debet, idcirco quoniam non potest. BOS. Ita vellem. ANS. At quandiu non reddet, aut volet reddere, aut non volet. Sed si volet quod non poterit, indigens erit: si vero non volet, injustus erit. BOS. Hoc nihil clarius. ANS. Sive autem

indigens, sive injustus sit, beatus non erit. BOS. Et hoc apertum . ANS. Quandiu ergo non reddet, beatus esse non poterit. BOS. Si rationem sequatur Deus justitiae, non est qua evadat miser homuncio; et misericordia Dei perire videtur. ANS. Rationem postulasti, rationem accipe; misericordem Deum esse non nego, qui homines et jumenta salvat, quemadmodum multiplicavit misericordiam suam. Nos autem loquimur de illa ultima misericordia, qua post hanc vitam beatum facit hominem: hanc beatitudinem nulli dari debere , nisi illi, cui penitus dimissa sunt peccata; nec hanc dimissionem fieri, nisi debito reddito, quod debetur, pro peccato secundum magnitudinem peccati, supra positis rationibus puto me sufficienter ostendisse. Quibus si quid tibi videtur posse rationibus objici, dicere debes . BOS. Ego utique nullam tuarum rationum aliquatenus infirmari posse video. ANS. Neque ego, si bene considerentur, existimo: verumtamen si vel una de omnibus, quas posui, inexpugnabili veritate roboratur, sufficere debet. Sive namque uno, sive pluribus argumentis veritas inexpugnabiliter monstretur, aequaliter ab omni dubitatione defenditur. BOS. Ecce ita est . Quomodo ergo salvus erit homo, si ipse nec solvit quod debet; nec salvari , si non solvit, debet ? aut qua fronte asseremus Deum in misericordia divitem supra humanum intellectum, hanc misericordiam facere non posse? ANS. Hoc debes nunc ab illis exigere (qui Christum non esse credunt necessarium ad illam salutem hominis) quorum vice loqueris; ut dicant qualiter homo salvari sine Christo possit. Quod si non possunt ullo modo; desinant nos irridere, et accedant, et jungant se nobis, qui non dubitamus hominem salvari posse per Christum aut desperent hoc ullo modo posse fieri: quod si horrent, credant nobiscum in Christum ut possint

salvari. BOS. A te quaeram , sicut incoepi , ut ostendas mihi qua ratione salvetur homo per Christum.

CAPUT XXV.

Quod ex necessitate per Christum salvetur homo.

ANS. Nonne sufficienter probatur per Christum hominem posse salvari; cum etiam infideles non negent hominem ullo modo posse fieri beatum, et satis ostensum sit quia si ponimus Christum non esse, nullo modo potest inveniri salus hominis? Aut enim per Christum, aut alio aliquo, aut nullo modo poterit homo salvus esse: quapropter si falsum est quia nullo, aut aliquo alio modo potest hoc esse, necesse est fieri per Christum. BOS. Si quis, videns rationem quia alio modo non potest esse, et non intelligens qua ratione per Christum esse valeat , asserere velit quia nec per Christum, nec ullo modo queat hoc esse: quid huic respondebimus? ANS. Quid respondendum est illi, qui idcirco astruit esse impossibile quod necesse est esse, quia nescit quomodo sit? BOS. Quia insipiens est. ANS. Contemnendum est ergo quod dicit. BOS. Verum est; sed hoc ipsum illi ostendendum est qua ratione sit, quod putat impossibile. ANS. An non intelligis ex his quae supra diximus, quia necesse est aliquos homines ad beatitudinem pervenire? Nam si Deo est inconveniens hominem cum aliqua macula perducere ad hoc, ad quod illum sine omni macula fecit ; ne aut boni incoepti poenitere, aut propositum implere non posse videatur: multo magis propter eandem inconvenientiam impossibile est nullum hominem ad

hoc provehi, ad quod factus est. Quapropter aut extra fidem Christianam invenienda est peccati satisfactio, qualem supra esse debere ostendimus; quod nulla ratio potest ostendere, aut indubitanter in illa esse credenda est. Quod enim necessaria ratione veraciter esse colligitur, id in nullam debet deduci dubietatem, etiam si ratio, quomodo sit, non percipitur. BOS. Verum est quod dicis. ANS. Quid ergo quaeris amplius? BOS. Non ad hoc veni, ut auferas mihi fidei dubitationem; sed ut ostendas mihi certitudinis meae rationem: quapropter sicut me rationabiliter deduxisti ad hoc, ut videam hominem peccatorem hoc debere Deo pro peccato, quod et reddere nequit; et nisi reddiderit salvari non valet, ita volo me perducas illuc, ut rationabili necessitate intelligam esse oportere omnia illa, quae nobis fides catholica de Christo credere praecipit, si volumus salvari; et quid valeant ad salutem hominis; et qualiter Deus misericordia salvet hominem, cum non dimittat illi peccatum, nisi reddiderit quod propter illud debet: et ut certiores sint argumentationes tuae, sic a longe incipe, ut eas supra firmum fundamentum constituas. ANS. Adjuvet me nunc Deus, quia tu nullatenus mihi parcis, nec consideras imbecillitatem scientiae meae, cui tam magnum opus injungis. Tentabo tamen, quandoquidem incoepi, non in me, sed in Deo confidens; et faciam quod, ipso adjuvante, potero. Sed ne fastidium haec volenti legere nimis longa continuatione generetur, a dictis dicenda alio exordio distinguamus.

LIBER SECUNDUS .

CAPUT PRIMUM.

Quod homo a Deo factus sit justus, ut Deo fruendo beatus esset .

Rationalem naturam a Deo factam esse justam ut illo fruendo beata esset, dubitati non debet. Ideo namque rationalis est, ut discernat inter justum et injustum, inter bonum et malum, inter majus bonum et minus bonum; alioquin frustra facta esset rationalis. Sed Deus non fecit eam rationalem frustra. Quare ad hoc eam factam esse rationalem dubium non est. Simili ratione probatur quia ad hoc accepit potestatem discernendi, ut odisset et vitaret malum, ac amaret et eligeret bonum, atque majus bonum magis diligeret et eligeret. Aliter namque frustra illi Deus dedisset potestatem illam discernendi: quia in **87** vanum discerneret, si secundum discretionem non amaret et vitaret. Sed non convenit ut Deus tantam potestatem frustra dederit. Ad hoc itaque factam esse rationalem naturam certum est, ut summum bonum super omnia amaret et eligeret , non propter aliud, sed propter ipsum; si enim propter aliud, non ipsum, sed aliud amat. At hoc nisi justa facere nequit. Ut igitur frustra non sit rationalis, simul ad hoc rationalis et justa facta est. Quod si ad summum bonum eligendum et amandum justa facta est; aut talis ad hoc facta est, ut aliquando assequeretur quod amaret et eligeret, aut non. Sed si non ad hoc justa est facta , ut quod sic amat et eligit assequatur, frustra facta est talis, ut sic illud amet et eligat; nec ulla ratio erit cur illud assequi debeat aliquando. Quandiu ergo amando et eligendo summum bonum, justa faciet ad quod facta est, misera erit; quia indigens erit contra voluntatem, non habendo quod desiderat:

quod nimis absurdum est. Quapropter rationalis natura justa est facta, ut summo bono, id est Deo, fruendo beata esset: homo ergo, qui rationalis natura est, factus est justus ad hoc, ut Deo fruendo beatus esset.

CAPUT II.

Quod homo non moreretur, si non peccasset.

ANS. Quod autem talis factus sit, ut necessitate non moreretur, hinc facile probatur; quia, ut jam diximus, sapientiae et justitiae Dei repugnat, ut cogeret hominem mortem pati sine culpa, quem justum fecit ad aeternam beatitudinem. Sequitur ergo quia si nunquam peccasset, nunquam moreretur.

CAPUT III.

Quod cum corpore, in quo vivit in hac vita, homo resurget .

ANS. Unde aperte quandoque futura mortuorum resurrectio probatur. Quippe si homo perfecte restaurandus est; talis debet restitui, qualis futurus erat, si non peccasset. BOS. Aliter esse non potest. ANS. Quemadmodum igitur si non peccasset homo, cum eodem quod gerebat corpore in incorruptibilitatem transmutandus erat; ita oportet ut cum restaurabitur, cum suo, in quo vivit in hac vita, corpore restauretur. BOS. Quid respondebimus, si quis dicat quia hoc

fieri oportet de illis, in quibus humanum genus restaurabitur; de reprobis vero non est necesse? ANS. Nihil justius aut convenientius intelligitur, quam ut sicut homo, si perseverasset in justitia, totus, id est anima et corpore, aeterne beatus esset; ita, si perseverat in injustitia, totus similiter aeterne miser sit . BOS. Breviter mihi de his satisfacisti.

CAPUT IV.

Quod de humana natura perficiet Deus quod incoepit.

ANS. Ex his est facile cognoscere quoniam aut hoc de humana natura perficiet Deus quod incoepit; aut in vanum fecit tam sublimem naturam ad tantum bonum. At si nihil pretiosius agnoscitur Deus fecisse, quam rationalem naturam ad gaudendum de se; valde alienum est ab eo, ut ullam rationalem naturam penitus perire sinat. BOS. Non potest aliter putare cor rationale. ANS. Necesse est ergo ut de humana natura perficiat quod incoepit; hoc autem fieri, sicut diximus, nequit, nisi per integram peccati satisfactionem, quam nullus peccator facere potest. BOS. Intelligo jam necesse esse, ut Deus perficiat quod incoepit; ne aliter quam deceat a suo incoepto videatur deficere.

CAPUT V.

Quod quamvis hoc necesse sit fieri, tamen hoc non faciet cogente necessitate: et quae sit necessitas, quae aufert gratiam aut minuit; et quae necessitas augeat

BOS. Sed si ita est, videtur quasi cogi Deus necessitate vitandi indecentiam, ut salutem procuret humanam. Quomodo ergo negari poterit plus hoc propter se facere, quam propter nos? At si ita est, quam gratiam illi debemus, pro eo quod facit propter se? Quomodo etiam nostram imputabimus salutem ejus gratiae, si nos salvat necessitate? ANS. Est necessitas, quae beneficienti gratiam aufert aut minuit; et est necessitas, qua major beneficio gratia debetur. Cum enim aliquis ea necessitate, cui subjacet invitus, benefacit, aut nulla, aut minor illi gratia debetur. Cum vero ipse se sponte necessitati benefaciendi subdit, nec invitus eam sustinet, tunc utique beneficii gratiam meretur majorem. Non enim haec est dicenda necessitas, sed gratia; quia nullo cogente illam suscepit aut servat, sed gratis. Nam si quod hodie sponte promittis te cras daturum eadem cras voluntate das, quamvis necesse sit te cras reddere promissum, si potes, aut mentiri; non tamen minus tibi debet ille pro impenso beneficio, cui das, quam si non promisisses: quoniam te debitorem ante tempus dationis illi facere non es coactus. Tale est cum quis sanctae conversationis sponte vovet propositum. Quamvis namque servare illud ex necessitate post votum debeat, ne apostatae damnationem incurrat; et licet cogi possit servare, si nolit: si tamen non invitus servat quod vovit, non minus, sed magis gratus est Deo quam si non vovisset: quoniam non solum communem vitam, sed etiam ejus licentiam sibi propter Deum abnegavit; nec sancte vivere dicendus est necessitate, sed eadem qua vovit libertate. Quare multo magis si Deus facit

bonum homini quod incoepit, licet non deceat eum a bono incoepto deficere, totum gratiae debemus imputare: quia hoc propter nos, non propter se nullius egens incoepit. Non enim illum latuit quid homo factururus erat, cum illum fecit: et tamen bonitate sua illum creando, sponte se ut perficeret incoeptum bonum quasi obligavit. Denique Deus nihil facit necessitate, quia nullo modo cogitur, aut prohibetur aliquid facere. Et cum dicimus Deum aliquid facere quasi necessitate vitandi inhonestatem, quam utique non timet; potius intelligendum est quia hoc facit necessitate servandae honestatis: quae scilicet necessitas non est aliud quam immutabilitas honestatis ejus, quam a seipso, et non ab alio habet; et idcirco improprie dicitur necessitas. Dicamus tamen quia necesse est ut bonitas Dei propter immutabilitatem suam perficiat de homine quod incoepit; quamvis totum sit gratia bonum quod facit . BOS. Concedo.

CAPUT VI.

Quod satisfactionem, per quam salvatur homo, non possit facere nisi Deus homo.

ANS. Hoc autem fieri nequit, nisi sit qui solvat Deo pro peccato hominis aliquid majus quam omne quod praeter Deum est . BOS. Ita constat. ANS. Illum quoque, qui de suo poterit Deo dare aliquid, quod superet omne quod sub Deo est, majorem esse necesse est quam omne quod non est Deus. BOS. Nequeo **88** negare. ANS. Nihil autem est supra omne

quod Deus non est , nisi Deus. BOS. Verum est. ANS. Non ergo potest hanc satisfactionem facere, nisi Deus. BOS. Sic sequitur. ANS. Sed nec facere illam debet, nisi homo; alioquin non satisfacit homo. BOS. Non videtur aliquid justius. ANS. Si ergo, sicut constat, necesse est ut de hominibus perficiatur illa superna civitas; nec hoc esse valet, nisi fiat praedicta satisfactio, quam nec potest facere nisi Deus, nec debet nisi homo; necesse est ut eam faciat Deus homo. BOS. Benedictus Deus: jam magnum quiddam invenimus de hoc quod quaerimus: proseguere igitur ut incoepisti. Spero enim quia Deus nos adjuvabit. ANS. Investigandum est nunc quomodo possit fieri Deus homo .

CAPUT VII.

Quod necesse sit eundem ipsum esse perfectum Deum, et perfectum hominem.

Divina enim natura et humana non possunt in invicem mutari, ut divina fiat humana, vel humana divina; nec ita misceri, ut quaedam tertia sit ex duabus, quae nec divina sit omnino, nec humana. Denique si fieri posset ut altera in alteram converteretur, aut esset tantum Deus, et non homo; aut solum homo et non Deus: aut si miscerentur ita ut ex duabus corruptis fieret quaedam tertia (quemadmodum de duobus individuis animalibus diversarum specierum masculo et femina nascitur tertium, quod nec patris integram, nec matris servat naturam, sed ex utraque tertiam mistam), nec homo esset, nec Deus. Non igitur potest fieri homo Deus,

quem quaerimus, ex divina et humana natura, aut conversione alterius in alteram, aut corruptiva commistione utriusque in tertiam, quia haec fieri nequeunt; aut si fieri valerent, nihil ad hoc quod quaerimus valerent. Si autem quolibet modo ita conjungi dicuntur hae duae naturae integrae, ut tamen alius sit homo, alius sit Deus, et non idem sit Deus qui et homo; impossibile est ut ambo faciant quod fieri necesse est. Nam Deus non faciet, quia non debet; et homo non faciet, quia non poterit: ut ergo hoc faciat Deus homo, necesse est eundem ipsum esse perfectum Deum, et perfectum hominem, qui hanc satisfactionem facturum est: quoniam eam facere non potest, nisi verus Deus; nec debet, nisi verus homo. Quoniam ergo, servata integritate utriusque naturae, necesse est inveniri Deum hominem; non minus necesse est has duas naturas integras convenire in unam personam, quemadmodum corpus et anima rationalis conveniunt in unum hominem: quoniam aliter fieri nequit ut idem ipse sit perfectus Deus et perfectus homo. BOS. Totum mihi placet quod dicis.

CAPUT VIII.

Quod ex genere Adae, et de virgine femina Deum oporteat assumere hominem.

ANS. Restat nunc quaerere unde et quomodo assumet Deus humanam naturam. Aut enim assumet eam de Adam, aut faciet novum hominem, quemadmodum fecit Adam de nullo alio homine. Sed si novum hominem facit non ex Adae genere, non pertinebit ad genus humanum, quod natum est de

Adam: quare non debebit satisfacere pro eo, quia non erit de eo . Sicut enim rectum est ut pro culpa hominis homo satisfaciat; ita necesse est ut satisfaciens idem sit qui peccator aut ejusdem generis: aliter namque nec Adam, nec genus ejus satisfaceret pro se. Ergo sicut Adam et Eva peccatum in omnes homines propagatum est; ita nullus, nisi vel ipsi, vel qui de illis nascitur, pro peccato hominum satisfacere debet. Quoniam ergo illi nequeunt, necesse est ut de illis sit qui hoc faciet. Amplius: sicut Adam, et totum genus ejus , per se stetisset sine sustentatione alterius creaturae, si non peccasset: ita oportet ut si idem genus resurgit post casum, per se resurgat et relevetur. Nam per quemcunque in statum suum restituatur, per illum, utique stabit, per quem statum suum recuperabit. Deus etiam, quando humanam naturam primitus fecit in solo Adam, nec feminam, ut de utroque sexu multiplicarentur homines, facere voluit nisi de ipso, aperte monstravit se nonnisi de Adam voluisse facere quod de humana natura facturus erat. Quapropter si genus Adae per aliquem relevatur hominem, qui non sit de eodem genere; non in illam dignitatem quam habiturum erat , si non peccasset Adam, et ideo non integre restaurabitur, et Dei propositum deficere videbitur, quae duo inconvenientia sunt: ergo necesse est ut de Adam assumatur homo, per quem restauretur genus Adae. BOS. Si rationem sequimur, sicut proposuimus, hoc inevitabiliter oportet esse. ANS. Investigemus nunc utrum assumenda sit a Deo natura hominis de patre et de matre , sicut alii sunt homines ; aut de viro sine femina, aut de femina sine viro. Nam quocunque modo ex his tribus modis sit, de Adam et Eva erit, de quibus est omnis homo utriusque sexus; nec aliquis modus ex tribus his facilius est Deo quam alii , ut eo modo potius debeat assumi. BOS.

Bene procedis. ANS. Verum non est opus multo labore, ut ostendatur quia mundius et honestius procreabitur homo ille de solo viro vel femina, quam de commistione utriusque, sicut omnes alii filii hominum. BOS. Sufficit. ANS. Aut ergo de solo viro, aut de sola femina assumendus est. BOS. Aliunde non potest. ANS. Quatuor modis potest Deus facere hominem; videlicet aut de viro et de femina, sicut assiduus usus monstrat; aut nec de viro nec de femina, sicut creavit Adam; aut de viro sine femina, sicut fecit Evam; aut de femina sine viro, quod nondum fecit. Ut igitur hunc quoque modum probet suae subjacere potestati, et ad hoc ipsum opus dilatum esse; nihil convenientius quam ut de femina sine viro assumat illum hominem quem quaerimus. Utrum autem de virgine, aut de non virgine dignius hoc fiat, non est opus disputare; sed sine omni dubitatione asserendum est quia de virgine Deum hominem nasci oportet. BOS. Secundum placitum cordis mei loqueris. ANS. Estne solidum hoc quod diximus; aut vanum aliquid, sicut nubes: quod dixisti nobis infideles objicere? BOS. Nihil solidius. ANS. Pingere igitur non super fictam vanitatem, sed super solidam veritatem, et dic quia valde convenit ut quemadmodum hominis peccatum et causa nostrae damnationis initium sumpsit a femina; ita medicina peccati, et causa nostrae salvationis nascatur de femina: ac ne mulieres desperent se pertinere ad sortem beatorum, quoniam de femina tantum malum processit, oportet ut ad reformandam spem earum, de muliere tantum bonum procedat. Pingere et hoc: Si virgo erat, quae causa fuit humano generi totius mali; multo magis decet ut virgo sit, quae causa erit totius boni. Hoc quoque pingere: Si mulier, quam fecit Deus de viro sine femina, facta est de virgine; convenit valde ut vir quoque, qui fiet de femina, sine viro fiat de virgine. Sed de

picturis , quae possunt pingi super hoc, quia Deus homo de virgine muliere nasci debet, ista nunc sufficiant. BOS. Valde pulchrae et rationabiles sunt istae picturae.

89 CAPUT IX.

Quod necesse sit Verbum solum, et hominem in unam convenire personam.

ANS. Nunc quoque quaerendum est in qua persona Deus, qui est tres personae, hominem assumat. Plures enim personae nequeunt unum eundemque hominem assumere in unitatem personae . Quare in una persona tantum hoc fieri necesse est. Sed de hac unitate personae Dei et hominis et in qua persona Dei hoc magis fieri oporteat, in [V, al. IV] epistola de Incarnatione Verbi ad dominum papam Urbanum directa, quantum ad praesentem investigationem sufficere puto, locutus sum . BOS. Breviter tamen hic tange cur potius persona Filii debeat incarnari , quam Patris aut Spiritus sancti ? ANS. Si quaelibet alia persona incarnetur , erunt duo filii in Trinitate, Filius scilicet Dei, qui et ante incarnationem Filius est; et ille, qui per incarnationem filius erit Virginis: et erit in personis, quae semper aequales esse debent, inaequalitas secundum dignitatem nativitatum. Digniorenamque nativitatem habebit natus ex Deo, quam natus ex Virgine. Item: si Pater fuerit incarnatus, erunt duo nepotes in Trinitate; quia Pater erit nepos parentum Virginis per hominem assumptum; et Verbum, cum nihil habeat de homine, nepos tamen erit Virginis, quia filii ejus erit filius:

quae omnia inconvenientia sunt, nec in incarnatione Verbi contingunt. Est et aliud cur magis conveniat incarnari Filio, quam aliis personis: quia convenientius sonat Filium supplicare Patri, quam aliam personam alii . Item: Homo, pro quo erat oraturus; diabolus, quem erat expugnaturus; ambo falsam similitudinem Dei per propriam voluntatem praesumpserant. Unde quasi specialius adversus personam Filii peccaverunt, qui vera Patris similitudo creditur . Illi itaque, cui specialius fit injuria, convenientius attribuitur culpae vindicta, aut indulgentia. Quapropter, cum ratio nos inevitabilis perduxerit ad hoc, ut necesse sit divinam et humanam naturam in unam convenire personam: nec hoc fieri possit in pluribus personis Dei, et hoc convenientius fieri pateat in persona Verbi, quam in aliis, necesse est Verbum Deum et hominem in unam convenire personam. BOS. Sic est via, qua me ducis, undique munita ratione, ut neque ad dexteram, neque ad sinistram videam me ab illa posse declinare. ANS. Non ego te duco; sed ille, de quo loquimur, sine quo nihil possumus, nos ducit ubicunque viam veritatis tenemus.

CAPUT X.

Quod idem homo non ex debito moriatur: et quomodo possit vel non possit peccare: et cur ille, vel angelus de sua justitia laudandus sit; cum peccare non possint.

ANS. Utrum autem homo ille sit moriturus ex debito, sicut omnes alii homines ex debito moriuntur, non

investigare debemus: sed si Adam moriturus non erat, si non peccasset, multo magis iste mortem pati non debebit, in quo peccatum esse non poterit, quia Deus erit . BOS. In hoc volo te aliquantulum morari; sive enim dicatur posse, sive non posse peccare, in utroque mihi non parva nascitur quaestio. Nam si non posse peccare dicitur, difficile credi debere videtur: ut enim aliquantulum loquar non quasi de illo, qui nunquam fuerit , sicut hactenus fecimus, sed velut de eo, quem et cuius facta novimus, quis neget illum multa potuisse facere, quae peccata dicimus? Quippe, ut alia taceam, quomodo dicemus eum non potuisse mentiri: quod semper peccatum est? Cum enim dicat Judaeis de Patre: *Si dixero quia non scio eum, ero similis vobis mendax* (**Joan. VIII, 55**): et inter haec verba dicat: *non scio eum*: quis eum dicat easdem tres nequivisse proferre dictiones, sive aliis verbis, ut sic diceret, *non scio eum* ? Quod si faceret, ut ipse ait, esset mendax, quod est esse peccatorem. Quare, quoniam hoc potuit, peccare potuit. ANS. Et hoc dicere potuit; et peccare non potuit. BOS. Hoc ostende . ANS. Omnis potestas sequitur voluntatem. Cum enim dico quia possum loqui vel ambulare, subauditur, si volo. Si enim non subintelligitur voluntas, non est potestas, sed necessitas. Nam cum dico quia nolens possum trahi aut vinci , non est haec mea potestas, sed necessitas, et potestas alterius. Quippe non est aliud, possum trahi vel vinci, quam, alius me trahere vel vincere potest. Possumus itaque dicere de Christo, quia potuit mentiri, si subaudiatur, si vellet: et quoniam mentiri non potuit nolens, nec potuit velle mentiri; non minus dici potest nequivisse mentiri. Sic itaque potuit, et non potuit mentiri. BOS. Nunc redeamus ad investigandum de illo quasi nondum sit, sicut incoepimus. Dico igitur, si peccare non poterit , quia sicut

dicis, non poterit velle; ex necessitate servabit justitiam: quare non ex libertate arbitrii justus erit. Quae igitur gratia illi pro justitia sua debebitur? Solemus namque dicere Deum idcirco fecisse angelum et hominem tales qui peccare possent; quatenus cum possent deserere justitiam, et ex libertate arbitrii servarent, gratiam et laudem mererentur, quae illis, si necessitato justii essent, non deberentur. ANS. Nonne angeli, qui modo peccare nequeunt, laudandi sunt. BOS. Sunt utique; quia hoc, quod modo non possunt, meruerunt per hoc quod potuerunt et noluerunt. ANS. Quid dicis de Deo, qui peccare non potest: nec hoc meruit per potestatem peccandi, qua non peccavit: nonne laudandus est pro justitia sua? BOS. Hic volo ut respondeas pro me: nam si dico eum non esse laudandum, scio me mentiri. Si autem dico laudandum, timeo infirmare rationem, quam dixi de angelis. ANS. Angeli non sunt laudandi de justitia sua, quia peccare potuerunt; sed quia per hoc quodammodo a se habent quod peccare nequeunt: in quo aliquatenus similes sunt Deo, qui a se habet quidquid habet. Dicitur enim dare aliquid, qui non aufert quando potest; et facere esse aliquid, qui cum possit idipsum facere non esse, non facit. Sic itaque cum angelus potuit auferre sibi justitiam, et non abstulit; et facere se non esse justum, et non fecit; recte asseritur ipse sibi dedisse justitiam, et seipsum justum fecisse. Hoc igitur modo habet a se justitiam (quia creatura eam aliter a se habere nequit): et idcirco laudandus est de sua justitia, nec necessitate, sed libertate justus est: quia improprie dicitur necessitas, ubi nec coactio ulla est, nec prohibitio. Quapropter quoniam Deus perfecte habet a se quidquid habet; ille maxime laudandus est de bonis quae habet et servat, non ulla necessitate; sed, sicut supra dixi, propria et aeterna immutabilitate. Sic ergo homo ille, qui idem ipse Deus erit,

quoniam omne bonum quod ipse habebit, a se habebit, non necessitate, sed libertate, et a seipso justus, et idcirco laudandus erit. Quamvis enim humana natura a divina habeat quod habebit, idem tamen ipse a seipso (quoniam duae naturae una persona erunt) habebit. BOS. Satisfecisti mihi ex hoc; et aperte video quia et peccare non poterit; et tamen laudandus erit de justitia sua. Sed nunc quaerendum aestimo; cum Deus talem posset facere hominem, cur non tales fecit angelos et duos primos homines, ut similiter et peccare non possent, et de justitia sua laudandi essent? ANS. Intelligis quae dicis? BOS. Videor mihi intelligere, et idcirco quaero cur eos tales non fecit? ANS. Quoniam nec potuit, nec debuit fieri ut **90** unusquisque eorum esset idem ipse qui Deus, sicut de homine isto dicimus: et si quaeris cur non de tot quot sunt personae Dei, vel saltem de uno hoc fecit, respondeo: quia ratio tunc fieri nullatenus hoc exigebat, sed omnino (quia Deus nihil sine ratione facit) prohibebat. BOS. Erubesco quia hoc quaesivi: dic quae dicturus eras. ANS. Dicamus ergo quia mori non debebit, quoniam non erit peccator. BOS. Concedere me oportet.

CAPUT XI.

Quod moriatur ex sua potestate: et quod mortalitas non pertineat ad puram hominis naturam.

ANS. Nunc autem restat indagare utrum possit mori secundum humanam naturam: nam secundum divinam

incompactibilis semper erit. BOS. De hoc cur dubitare debemus; cum ipse vetus homo futurus sit, et omnis homo naturaliter mortalis sit? ANS. Non puto mortalitatem ad puram, sed ad corruptam hominis naturam pertinere. Quippe si nunquam peccasset homo, et immortalitas ipsius immutabiliter firmata esset; non tamen minus homo esset verus: et quando mortales in incorruptibilitate resurgent, non minus erunt veri homines: nam si pertineret ad veritatem humanae naturae mortalitas, nequaquam posset esse homo, qui esset immortalis: non ergo pertinet ad sinceritatem humanae naturae corruptibilitas, sive incorruptibilitas: quoniam neutra facit aut destruit hominem; sed altera valet ad ejus miseriam, altera ad beatitudinem. Sed, quoniam nullus homo est, qui non moriatur: idcirco mortale ponitur in hominis diffinitione a philosophis, qui non crediderunt totum hominem aliquando potuisse aut posse esse immortalem. Quare non sufficit, ad demonstrandum illum hominem debere mortalem esse, hoc quia verus homo erit. BOS. Quaere ergo tu aliam rationem, quia ego illam nescio si tu nescis, qua ille probetur posse mori. ANS. Dubium non est quia sicut Deus erit, ita omnipotens erit. BOS. Verum est. ANS. Si ergo volet, poterit animam suam ponere, et iterum sumere. BOS. Si hoc non potest, non videtur quod sit omnipotens. ANS. Poterit igitur nunquam mori, si volet; et poterit mori et resurgere. Sive autem animam suam ponat nullo alio faciente, sive alius hoc faciat ut eam ponat ipso permittente; quantum ad potestatem nihil differt. BOS. Non est dubium. ANS. Si igitur voluerit permittere, poterit occidi: et, si noluerit, non poterit. BOS. Ad hoc nos indeclinabiliter perducit ratio. ANS. Ratio quoque nos docuit quia oportet eum majus aliquid habere, quam quidquid sub Deo est; quod sponte det, et non ex debito, Deo. BOS. Ita

est. ANS. Hoc autem nec sub illo, nec extra illum inveniri potest . BOS. Verum est. ANS. In ipso igitur inveniendum est. BOS. Sic sequitur. ANS. Aut igitur seipsum, aut aliquid de se dabit. BOS. Non possum aliter intelligere. ANS. Quaerendum est nunc cujusmodi haec datio debebit esse. Dare namque se non poterit Deo, aut aliquid de se quasi non habenti, ut suus sit: quoniam omnis creatura Dei est. BOS. Sic est. ANS. Sic ergo intelligenda est haec datio: Quia aliquo modo ponet se ad honorem Dei, aut aliquid de se quo modo debitor non erit. BOS. Ita sequitur ex supradictis. ANS. Si dicimus quia dabit seipsum ad obediendum Deo, ut perseveranter servando justitiam subdat se ejus voluntati; non erit hoc dare, quod Deus ab illo non exigit ex debito. Omnis enim rationalis creatura debet hanc obedientiam Deo. BOS. Hoc negari nequit. ANS. Alio itaque modo oportet ut det se ipsum Deo, aut aliquid de se. BOS. Ad hoc nos impellit ratio. ANS. Videamus si forte hoc sit vitam suam dare, sive ponere animam suam, sive tradere seipsum morti ad honorem Dei. Hoc enim ex debito Deus non exigit ab illo: quoniam namque non erit peccatum in illo, non debebit mori , ut diximus. BOS. Aliter nequeo intelligere. ANS. Consideremus adhuc utrum sic rationabiliter conveniat. BOS. Dic tu; et ego libenter audiam. ANS. Si homo per suavitatem peccavit, an non convenit ut per asperitatem satisfaciat? Et si tam facile victus est a diabolo, ut Deum peccando exhonoraret, ut facilius non posset, nonne justum est ut homo satisfaciens Deo pro peccato , tanta difficultate vincat diabolum ad honorem Dei, ut majori non possit? An non est dignum quatenus, qui se sic abstulit Deo peccando, ut se plus auferre non posset, sic se det Deo satisfaciendo, ut magis se non possit dare? BOS. Non est aliquid rationabilius . ANS. Nihil autem asperius aut

difficilius potest homo ad honorem Dei sponte et non ex debito pati, quam mortem: et nullatenus seipsum potest homo magis dare Deo, quam cum se morti tradit ad honorem illius. BOS. Vera sunt omnia haec. ANS. Talem ergo oportet eum esse, qui pro peccato hominis satisfacere volet, ut mori possit, si velit. BOS. Video hominem illum plane, quem quaerimus, talem esse oportere, qui nec ex necessitate moriatur, quoniam erit omnipotens ; nec ex debito, quia nunquam peccator erit; et mori possit ex libera voluntate, quia necessarium erit. ANS. Sunt et alia multa, cur eum valde conveniat hominum similitudinem et conversationem absque peccato habere; quae facilius et clarius per se patent in ejus vita et operibus, quam velut ante experimentum sola ratione monstrari possint. Quis enim explicet, quam neccessarie, quam sapienter factum est , ut ille, qui homines erat redempturus, et de via mortis et perditionis ad viam vitae et beatitudinis aeternae docendo reducturus, cum hominibus conversaretur; et in ipsa conversatione , cum eos doceret verbo qualiter vivere deberent, seipsum exemplum praeberet? Exemplum autem seipsum quomodo daret infirmis et mortalibus, ut propter injurias, aut contumelias, aut dolores, aut mortem, a justitia non recederent; si ipsum haec omnia sentire non agnoscerent?

CAPUT XII.

Quod quamvis incommodorum nostrorum particeps sit, miser tamen non sit.

BOS. Omnia haec patenter ostendunt eum mortalem, et incommodorum nostrorum participem esse oportere. Sed haec omnia miseriae nostrae sunt: nunquid ergo miser erit? ANS. Nequaquam: nam sicut ad beatitudinem non pertinet commodum, quod habet quis contra voluntatem; ita non est miseria apprehendere sapienter nulla necessitate aliquod incommodum secundum voluntatem. BOS. Concedendum est.

CAPUT XIII.

Quod cum aliis infirmitatibus nostris ignorantiam non habeat.

BOS. Verum in hac similitudine, quam habere debet cum hominibus, dic utrum ignorantiam quoque, sicut alias infirmitates nostras, habiturus sit? ANS. Quid dubitas de Deo, utrum sit omnia sciens? BOS. Quia quamvis sit immortalis futurus ex divina natura, mortalis tamen erit ex humana. Nam cur non similiter poterit illis homo esse vere ignorans, sicut vere mortalis erit? ANS. Illa hominis assumptio in unitatem **91** personae Dei non nisi sapienter a summa sapientia fiet; et ideo non assumet in homine quod nullo modo utile, sed valde noxium est ad opus quod idem homo facturus est. Ignorantia namque ad nihilum illi utilis esset, sed ad multa noxia: quomodo enim tot et tanta opera, quae facturus est, faciet sine summa sapientia, aut quomodo illi homines credent, si eum scient nescium? Si autem nesciunt, ad quid erit ei utilis ignorantia illa? Deinde, si nihil amatur nisi quod cognoscitur: sicut nihil erit boni quod non amet, ita nullum

bonum erit quod ignoret. Bonum autem nemo perfecte novit, nisi qui illud a malo scit discernere: hanc quoque discretionem nullus scit facere, qui malum ignorat . Sicut igitur ille, de quo loquimur, omne perfecte sciet bonum: ita nullum ignorabit malum. Omnem igitur habebit scientiam, quamvis eam publice in hominum conversatione non ostendat. BOS. Hoc in majori aetate ita videtur, sicut dicis: sed in infantia, sicut non erit tempus congruum, ut in illo appareat sapientia, ita non erit opus, et ideo nec congruum ut illam habeat. ANS. Nonne dixi quia sapienter fiet illa incarnatio? Sapienter namque assumet Deus mortalitatem; qua sapienter, quia valde utiliter , utetur. Ignorantiam vero non poterit assumere sapienter: quia nunquam est utilis, sed semper noxia: nisi forte cum per eam mala voluntas, quae nunquam in illo erit, ab effectu restringitur . Nam, etsi aliquando ad aliud non nocet, hoc solo tamen nocet, quia scientiae bonum aufert: et ut breviter absolvam quod quaeris: ex quo homo ille erit, plenus Deo semper, ut seipso erit , unde nunquam erit sine ejus potentia, et fortitudine, et sapientia. BOS. Quamvis hoc in Christo semper fuisse non dubitarem , ideo tamen quaesivi ut de hoc quoque rationem audirem. Saepe namque aliquid esse certum sumus; et tamen hoc ratione probare nescimus.

CAPUT XIV.

Quomodo mors ejus praevalcat numero et magnitudini peccatorum omnium.

Nunc rogo ut doceas me quomodo mors ejus praevaleat numero et magnitudini peccatorum omnium; cum unum (quod putamus levissimum) peccatum tam infinitum monstres, ut si numerus obtendatur infinitus mundorum, qui sic pleni sint creaturis, sicut iste est, nec possint servari quin redigantur in nihilum, nisi faciat aliquis aspectum unum contra voluntatem Dei, non tamen fieri debeat. ANS. Si praesens esset homo ille, et quis esset scires, et diceretur tibi: Nisi occideris hominem illum, peribit mundus iste totus, et quidquid Deus non est: faceres hoc pro conservanda omni alia creatura? BOS. Non facerem; etiamsi mihi infinitus numerus mundorum obtenderetur. ANS. Qui, si iterum tibi diceretur: Aut eum occidas, aut omnia peccata mundi venient super te? BOS. Responderem me potius alia omnia peccata velle suscipere, non solum hujus mundi, quae fuerunt et quae futura sunt, sed et quaecunque super haec cogitari possunt, quam istud solum. Quod non solum de occisione ejus, sed et de qualibet parva laesione quae illum tangeret, respondere me existimo debere. ANS. Recte existimas: sed dic mihi cur ita cor tuum judicat, ut plus horreat unum peccatum in laesione hujus hominis, quam alia omnia quae cogitari possunt: cum omnia quaecunque fiunt peccata, contra illum sint? BOS. Quoniam peccatum quod in persona ejus fit, incomparabiliter superat omnia illa, quae extra personam illius cogitari possunt. ANS. Quid dices ad hoc, quia saepe libenter aliquis patitur quasdam in sua persona molestias, ne majores patiatur in rebus suis? BOS. Quia Deus non eget hac patientia, cujus potestati omnia subjacent, sicut tu supra cuidam meae interrogationi respondisti. ANS. Bene respondes; videmus ergo quia violationi vitae corporalis hujus hominis nulla immensitas vel multitudo peccatorum extra personam

Dei comparari valet. BOS. Apertissimum est. ANS. Quantum bonum tibi videtur, cujus interemptio tam mala est? BOS. Si esse ejus tam bonum est, quam mala est ejus destructio, plus est bonum incomparabiliter, quam sint ea peccata mala, quae sine aestimatione superat ejus interemptio. ANS. Verum dicis. Cogita etiam quia peccata tantum sunt odibilia, quantum sunt mala: et vita ista tantum amabilis est, quantum est bona. Unde sequitur quia vita ista plus est amabilis quam sint peccata odibilia. BOS. Non possum hoc non intelligere. ANS. Putasne tantum bonum tam amabile posse sufficere ad solvendum quod debetur pro peccatis totius mundi? BOS. Imo plus potest in infinitum. ANS. Vides igitur quomodo vita haec vincat omnia peccata, si pro illis detur. BOS. Aperte. ANS. Si ergo dare vitam, est mortem accipere: sicut datio hujus vitae praevalet omnibus hominum peccatis, ita et acceptio mortis.

CAPUT XV.

Quomodo deleat mors eadem etiam peccata cum perimentium.

BOS. Ita esse de omnibus peccatis, quae personam Dei non tangunt, constat. Sed nunc video aliud quaerendum. Nam si tam malum est eum occidere quam bona est vita ejus, quomodo potest mors ejus superare et delere peccata eorum qui eum occiderunt? Aut si alicujus eorum peccatum delet, quomodo non potest aliorum quoque hominum aliquod delere? Credimus enim quia et multi ex illis salvati sunt, et

innumerabiles alii non salvantur . ANS. Hanc quaestionem solvit Apostolus, qui dixit: quia *si cognovissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent (I Cor. II, 8)*. Tantum namque differunt scienter factum peccatum, et quod per ignorantiam fit: ut malum, quod nunquam facere possent pro nimietate sua, si cognosceretur, veniale sit, quia ignoranter factum est. Deum enim occidere nullus homo unquam, scienter saltem, velle posset : et ideo qui illum occiderunt ignoranter, non in illud infinitum peccatum, cui nulla alia comparari possunt peccata, proruerunt. Nam non consideravimus ejus magnitudinem ad videndum quam bona esset vita illa, secundum hoc quod ignoranter factum est; sed quasi scienter fieret quod nec unquam fecit aliquis, nec facere potuit. BOS. Rationabiliter interemptores Christi ad veniam peccati sui pertingere potuisse monstrasti . ANS. Quid jam quaeris amplius? Ecce jam dives quomodo rationabilis necessitas ostendat ex hominibus perficiendam esse supernam civitatem, nec hoc posse fieri nisi per remissionem peccatorum, quam homo nullus habere potest nisi per hominem, qui idem ipse sit Deus, atque sua morte homines peccatores Deo reconciliet . Aperte igitur invenimus Christum, quem Deum et hominem confitemur, esse mortuum propter nos: hoc autem absque omni dubietate cognito; cuncta quae ipse dicit, certa esse, quoniam Deus mentiri nequit, et sapienter esse facta quae fecit, dubitandum non est, quamvis eorum ratio non intelligatur a nobis. BOS. Verum est quod dicis: nec aliquatenus quod dixit, esse verum; aut quod fecit, rationabiliter esse factum, dubito. Sed hoc postulo, ut quod quasi non debere: aut non posse fieri videtur infidelibus; in fide Christiana hoc mihi qua ratione

fieri debeat, aut possit, aperias: non ut me in fide confirmes, sed ut confirmatum veritatis ipsius intellectu laetifices.

92 CAPUT XVI.

Qualiter Deus de massa peccatrice assumpsit hominem sine peccato; et de salvatione Adae et Evae.

Quapropter sicut eorum, quae supra dicta sunt, rationem aperuisti: sic peto ut eorum, quae sum adhuc quaesiturus, rationem ostendas. Primum, scilicet, qualiter de massa peccatrice, id est de humano genere, quod totum infectum erat peccato, hominem sine peccato, quasi azymum de sermentato, Deus assumpsit. Nam licet ipsa hominis ejusdem conceptio sit munda, et absque carnalis delectationis peccato; Virgo tamen ipsa, unde assumptus est, est in iniquitatibus concepta, et in peccatis concepit eam mater ejus, et cum originali peccato nata est, quoniam et ipsa in Adam peccavit, in quo omnes peccaverunt. ANS. Postquam constat hominem illum esse Deum, et peccatorum reconciliatorem, dubium non est eum omnino sine peccato esse: hoc autem esse non valet, nisi absque peccato de massa peccatrice sit assumptus. Qua vero ratione sapientia Dei hoc fecit, si non possumus intelligere, non debemus mirari; sed cum veneratione tolerare aliquid esse in secretis tantae rei quod ignoremus. Quippe mirabilius Deus restauravit humanam naturam quam instauravit: aequaliter enim utrumque Deo facile est; sed homo antequam esset non peccavit, ut fieri non deberet. Postquam vero factus est, peccando meruit ut quod et ad quod

factus erat perderet: quamvis non perdiderit omnino quod factus erat, ut esset qui puniretur, aut cui Deus misereretur: neutrum enim horum fieri posset, si in nihilum redactus esset. Tanto ergo mirabilius Deus illum restituit quam instituit: quanto hoc de peccatore contra meritum; illud non de peccatore, nec contra meritum fecit. Quantum etiam est Deum et hominem sic in unum convenire, ut, servata integritate utriusque naturae, idem sit homo qui Deus. Quis ergo praesumat vel cogitare quod humanus intellectus valeat penetrare quam sapienter, quam mirabiliter tam inscrutabile opus factus sit? BOS. Assentior quia nullus homo potest in hac vita tantum secretum penitus aperire: nec peto ut facias, quod nullus homo facere potest; sed tantum, quantum potes. Plus enim persuadebis altiores in hac re rationes latere, si aliquam te monstraveris videre, quam si te nullam in ea rationem intelligere, nihil dicendo, probaveris. ANS. Video me ab importunitate tua non posse liberari: sed si aliquatenus potero quod postulas ostendere, gratias agamus Deo. Si vero non potero, sufficiant ea quae supra probata sunt. Cum enim constat Deum hominem fieri oportere, dubium non est sapientiam et potentiam illi non deesse, ut hoc sine peccato fiat. BOS. Sic libenter accipio. ANS. Oportuit utique ut illa redemptio, quam Christus fecit, prodesset non solum illis qui eo tempore fuerunt, sed et aliis. Sit enim rex aliquis, cui totus populus suae cujusdam civitatis sic peccavit, excepto uno solo, qui tamen est de illorum genere; ut nullum eorum facere possit unde mortis damnationem evadat: ille autem, qui solus est innocens, tantam apud regem habeat gratiam, ut possit; et tantam dilectionem erga reos, ut velit omnes, qui credent suo consilio, reconciliare quodam servitio ipsi regi valde placituro, quod facturus est die secundum voluntatem regis

statuto. Et quoniam non omnes possunt, qui reconciliandi sunt, ad diem illam convenire, concedit rex, propter magnitudinem servitii illius, ut quicumque vel ante, vel post diem illam, confessi fuerint, se velle per illud opus, quod ea die fiet, veniam impetrare, et ad pactum ibi constitutum accedere, ab omni culpa sint absoluti praeterita: et si contingerit ut post hanc veniam iterum peccent, si digne satisfacere et corrigi deinceps voluerint, per ejusdem pacti efficaciam iterum veniam recipiant: sic tamen, ut nullus palatium ejus ingrediatur; donec factum sit hoc unde culpae relaxentur. Secundum hanc similitudinem, quoniam non potuerunt omnes homines qui salvandi erant, praesentes esse, quando redemptionem illam Christus fecit; tanta fuit vis in ejus morte, ut etiam in absentes vel loco, vel tempore, ejus protendatur effectus. Quo autem non solum praesentibus prodesse debeat, hinc facile cognoscitur; quia non tot praesentes esse ejus morti potuerunt, quot ad supernae civitatis constructionem necessarii sunt; etiamsi omnes, qui ejusdem mortis tempore ubicunque erant, ad illam redemptionem admitterentur. Plures enim sunt daemones, quam, de quibus restaurandus est numerus eorum, ea die viverent homines. Nec credendum est, ex quo factus est homo, ulium tempus fuisse, quo mundus iste cum creaturis quae factae sunt ad usus hominum, sic vacuus fuisset, ut nullus esset in illo ex humano genere ad hoc pertinens, propter quod factus est homo. Videtur enim inconveniens quod Deus vel uno momento permiserit humanum genus, et ea quae fecit propter usum eorum, de quibus superna civitas perficienda est, quasi frustra exstitisse. Nam aliquatenus in vanum esse viderentur, quandiu non ad hoc, propter quod maxime facta essent, viderentur subsistere. BOS. Congruenti ratione, et cui

nihil repugnare videtur, monstras nullum unquam tempus fuisse, ex quo factus est homo, absque aliquo, qui ad eam pertineret (sine qua factus esset vane omnis homo) reconciliationem: quod non solum conveniens, sed etiam necessarium esse possumus concludere. Si enim convenientius et rationabilius est hoc, quam aliquando nullum fuisse, de quo intentio Dei, qua hominem fecit, perficeretur; nec est aliquid quod huic obviet rationi: necesse est semper aliquem ad praedictam reconciliationem pertinentem fuisse. Unde Adam et Evam ad illam pertinuisse redemptionem dubitandum non est, quamvis hoc auctoritas divina aperte non pronuntiet. ANS. Incredibile quoque videtur, quando Deus illos fecit, et proposuit immutabiliter facere de illis omnes homines, quos ad coelestem civitatem assumpturus erat; quod illos duos ab hoc excluserit proposito. BOS. Imo illos maxime ad hoc fecisse credi debet, ut essent de illis, propter quos facti sunt. ANS. Bene consideras. Nulla tamen anima ante mortem Christi, paradysum coelestem ingredi potuit; sicut supra dixi de regis palatio. BOS. Sic tenemus. ANS. Virgo autem illa, de qua ille homo assumptus est de quo loquimur, fuit de illis, qui ante nativitatem ejus per eum mundati sunt a peccatis; et in ejus ipsa munditia de illa assumptus est. BOS. Placeret mihi multum quod dicis; nisi cum ipse debeat a seipso habere munditiam a peccato, videtur eam habere a matre, et non per se mundus esse, sed per illam. ANS. Non ita est. Sed quoniam matris munditia, per quam mundus est, non fuit nisi ab illo; ipse quoque per seipsum et a se mundus fuit.

CAPUT XVII [*al.* XVI].

Quomodo non necessitate mortuus est, qui non potuit esse nisi quia erat moriturus.

BOS. Bene est de hoc. Verum adhuc mihi aliud videtur quaerendum. Diximus enim supra quia non necessitate moriturus erat, et nunc videmus quia mater ejus per ejus mortem futuram munda fuit, quod nisi illa fuisset, ipse de illa esse non potuisset. Quomodo ergo non necessitate mortuus est, qui non nisi quia moriturus erat, potuit esse? Nam si moriturus non esset, Virgo, de qua assumptus est, munda non fuisset: quoniam hoc nequaquam valuit esse, nisi veram ejus **93** mortem credendo; nec ille de illa potuit aliter assumi. Quare, si non mortuus est ex necessitate, postquam assumptus est de Virgine, potuit non esse assumptus de Virgine, postquam est assumptus: quod non est possibile. ANS. Si bene, quae supra dicta sunt, considerasses, sane quaestionem in illis, ut puto, solutam intellexisses. BOS. Non video quomodo. ANS. Nonne, quando quaesivimus utrum ille mentiri potuerit, monstravimus in mentiando duas esse potestates; unam, videlicet, volendi mentiri, alteram mentiendi: et quoniam, cum mentiendi potestatem haberet, hoc a seipso habuit ut non posset velle mentiri; idcirco de sua justitia, qua veritatem servavit, cum esse laudandum? BOS. Ita est. ANS. Similiter est, in servando vitam, potestas volendi servare, et potestas servandi. Cum ergo quaeritur utrum idem Deus homo potuerit servare vitam suam, ut nunquam moreretur, dubitandum non est quia semper habuerit potestatem servandi, quamvis nequiverit velle servare, ut nunquam moreretur: et quoniam hoc a seipso habuit, ut, scilicet, velle non posset, non necessitate, sed libera potestate animam suam posuit. BOS. Non omnino similes

fuerunt in illo istae potestates, mentiendi, scilicet, et servandi vitam. Ibi enim sequitur quia, si vellet, posset mentiri: hic autem videtur quia, si non vellet, non magis hoc posset, quam posset non esse quod erat. Nam ad hoc erat homo ut moreretur; et propter hujus futurae mortis fidem de Virgine potuit assumi, sicut supra dixisti. ANS. Quemadmodum putas illum non potuisse non mori aut necessitate mortuum esse; quia non potuit non esse quod erat: ita potes asserere illum non potuisse velle non mori, aut necessitate mori voluisse; quoniam quod erat, non esse non potuit: non enim magis ipse factus est homo ad hoc ut moreretur, quam ut vellet mori. Quapropter sicut non debes dicere quia non potuit non velle mori, aut necessitate voluit mori: sic non est dicendum quia non potuit non mori, aut necessitate mortuus est. BOS. imo quoniam eidem subjacent rationi, scilicet, et mori, et velle mori; utrumque videtur in illo necessitate fuisse. ANS. Quis se sponte voluit hominem facere, ut eadem immutabili voluntate moreretur, et per hujus fidem certitudinis virgo munda fieret, de qua homo ille assumeretur? BOS. Deus Filius Dei. ANS. Nonne monstratum est supra quod Dei voluntas nulla cogitur necessitate; sed ipsa se spontanea sua servat immutabilitate, quando dicitur aliquid necessitate facere? BOS. Vere monstratum est. Sed videmus econtra quia quod Deus immutabiliter vult, non potest non esse, sed necesse est esse. Quapropter, si Deus voluit ut ille homo moreretur, non potuit non mori. ANS. Ex eo quia Filius Dei assumpsit hominem ea voluntate ut moreretur, probas eundem hominem non potuisse non mori. BOS. Ita intelligo. ANS. An non similiter apparuit ex his quae dicta sunt, Filium Dei et assumptum hominem unam esse personam, ut idem sit Deus et homo, Filius Dei et Virginis filius? BOS. Sic est.

ANS. Idem igitur homo sua voluntate non potuit non mori, et mortuus est. BOS. Negare nequeo. ANS. Quoniam ergo voluntas Dei nulla necessitate facit aliquid, sed sua potestate et, voluntas illius fuit voluntas Dei, nulla necessitate mortuus est, sed sola sua potestate. BOS. Argumentationibus tuis obviare nequeo: nam nec propositiones quas praemittis, nec consequentias quas inferis, ullatenus infirmare valeo. Sed tamen hoc mihi semper occurrit, quod dixi: quia si vellet non mori, non magis hoc posset, quam non esse quod erat; vere namque moriturus erat: quoniam si vere non fuisset moriturus, non fuisset vera fides futurae mortis ejus, per quam et illa Virgo de qua natus est, et alii multi mundati sunt a peccato. Nam si vera non fuisset, nihil prodesse potuisset. Quapropter si potuit non mori, potuit facere non esse verum quod verum erat. ANS. Quare verum erat, antequam moreretur, quia moriturus erat? BOS. Quoniam hoc ipse sponte voluit et immutabili voluntate. ANS. Si ergo, sicut dicis, idcirco non potuit non mori, quia vere moriturus erat: et ideo vere erat moriturus, quia hoc ipse sponte et immutabiliter voluit: sequitur illum non ob aliud non potuisse non mori, nisi quia immutabili voluntate voluit mori. BOS. Ita est: sed quaecunque fuerit causa, verum est tamen quia non potuit non mori et necesse fuit illum mori. ANS. Nimis haeres in nihilo: et (ut dici solet) quaeris nodum in scirpo. BOS. An es oblitus quid objecerim excusationibus tuis in hujus disputationis nostrae principio: quia, videlicet, quod postulabam, non faceres doctis; sed mihi, et hoc ipsum mecum petentibus? Sustine igitur, ut pro tarditate et hebetudine nostri ingenii quaeram, quatenus mihi et illis etiam in puerilibus quaestionibus, sicut incoepisti, satisfacias.

CAPUT XVIII [*al.* XVII] .

Quid in Deo non sit necessitas, vel impossibilitas: et quid sit necessitas cogens, et necessitas non cogens.

ANS. Jam diximus quia Deus improprie dicitur aliquid non posse, aut necessitate facere. Omnis quippe necessitas, et impossibilitas, ejus subjacet voluntati; illius autem voluntas nulli subditur necessitati aut impossibilitati. Nihil enim est necessarium aut impossibile, nisi quia ipse ita vult: ipsum vero aut velle aut nolle aliquid propter necessitatem aut impossibilitatem, alienum est a veritate. Quare, quoniam omnia quae vult, et non nisi quae vult, facit: sicut nulla necessitas, sive impossibilitas, praecedit ejus velle aut nolle; ita nec ejus facere aut non facere: quamvis multa velit immutabiliter, et faciat. Et, sicut cum Deus facit aliquid, postquam factum est, jam non potest non esse factum, sed semper verum est factum esse, nec tamen recte dicitur impossibile Deo esse ut faciat quod praeteritum est non esse praeteritum : nihil enim ibi operatur necessitas non faciendi, aut impossibilitas faciendi; sed Dei sola voluntas, qui veritatem semper (quia ipse veritas est) immutabilem, sicut est, esse vult: ita si proponit se aliquid immutabiliter facturum; quamvis quod proponit, antequam fiat, non possit non esse futurum; non tamen ulla est in eo faciendi necessitas, aut non faciendi impossibilitas: quia sola operatur in eo voluntas. Quoties namque dicitur Deus non posse, nulla negatur in eo potestas; sed insuperabilis significatur potentia et fortitudo. Non enim aliud intelligitur, nisi quia nulla res potest efficere

ut agat ille quod negatur posse. Nam multum usitata est huiusmodi locutio, ut dicatur res aliqua posse; non quia in illa, sed quoniam in alia re est potestas: et non posse; non quoniam in illa, sed quia in alia re est impotentia. Dicimus namque: Iste homo potest vinci, pro, Aliquis potest eum vincere: et, Ille non potest vinci; pro, Nullus eum vincere potest. Non enim potestas est posse vinci, sed impotentia: nec vinci non posse impotentia est, sed potestas. Nec dicimus Deum necessitate facere aliquid, eo quod in illo sit ulla necessitas; sed quoniam est in alio: sicut dixi de impotentia, quando dicitur non posse. Omnis quippe necessitas est aut coactio, aut prohibitio: quae duae necessitates convertuntur invicem contrarie; sicut necesse, et impossibile. Quidquid namque cogitur esse, prohibetur non esse; et quod cogitur non esse, prohibetur esse: quemadmodum quod necesse est esse, impossibile est non esse? et quod necesse est non esse, 94 impossibile est esse; et conversim. Cum autem dicimus aliquid necesse esse aut non esse in Deo, non intelligitur quod sit in illo necessitas aut cogens aut prohibens: sed significatur quod in omnibus aliis rebus est necessitas prohibens eas facere, et cogens non facere: contra hoc quod de Deo dicitur. Nam, cum dicimus quod necesse est Deum semper verum dicere, et necesse est eum nunquam mentiri, non dicitur aliud, nisi quia tanta est in illo constantia servandi veritatem, ut necesse sit nullam rem facere posse, ut verum non dicat, aut ut mentiatur **[al. cap. XVIII]**. Quapropter cum dicimus quia homo ille, qui secundum unitatem personae (sicut supra dictum est) idem ipse est qui Filius Dei Deus, non potuit non mori, aut velle non mori, postquam de Virgine natus est: non significatur in illo ulla impotentia servandi, aut volendi servare vitam suam immortalem; sed immutabilitas voluntatis ejus, qua se sponte

fecit hominem ad hoc, ut in eadem voluntate perseverans moreretur; et quia nulla res potuit illam voluntatem mutare. Plus enim esset impotentia quam potentia, si posset velle mentiri, aut fallere, aut mutare voluntatem, quam prius immutabilem esse voluit. Et si (quemadmodum supra dixi) cum aliquis sponte se proponit facturum bonum aliquod, et eadem voluntate postea perficit quod proposuit; quamvis cogi possit, si nolit promissum solvere; non tamen dicendus est necessitate facere quod facit; sed ea, qua proposuit, libera voluntate. Non enim necessitate aut impotentia fieri, vel non fieri dici debet aliquid, ubi neque necessitas, neque impotentia quidquam operantur, sed voluntas: si, inquam, ita est in homine, multo magis necessitas, aut impotentia nequaquam nominandae sunt in Deo, qui nihil, nisi quod vult, facit; et cujus voluntatem nulla vis cogere, aut prohibere valet. Ad hoc enim valuit in Christo diversitas naturarum et unitas personae, ut, quod opus erat fieri ad hominum restaurationem, si humana non posset natura, faceret divina; et si divinae minime conveniret, exhiberet humana; et non alius atque alius, sed idem ipse esset, qui utrumque existens perfecte per humanam solveret, quod illa debebat; et per divinam posset, quod expediebat. Denique Virgo, quae per fidem munda facta est, ut de illa posset assumi, nequaquam credidit illum esse moriturum, nisi quia vellet: quemadmodum per prophetam, qui de illo dixit: *Oblatus est, quia ipse voluit* (**Isa. LIII, 7**), didicerat. Quapropter quoniam vera fuit fides ejus, necesse erat ita futurum esse, sicut credidit. Quod si te iterum perturbat, quia dico, necesse erat: memento quia veritas fidei Virginis non fuit causa, ut ille sponte moreretur: sed quia hoc futurum erat, vera fuit fides. Quamobrem si dicitur, necesse erat ut voluntate sola moreretur; quia vera fuit fides, sive

prophetia, quae de hoc praecesserant ; non est aliud, quam si dicas necesse fuisse ita futurum esse, quoniam sic futurum erat: huiusmodi autem necessitas non cogit rem esse; sed esse rei facit necessitatem esse. Est namque necessitas praecedens, quae causa est ut sit res: et est necessitas sequens, quam res facit. Praecedens et efficiens necessitas est, cum dicitur coelum volvi; quia necesse est, ut volvatur. Sequens vero, et quae nihil efficit, sed fit, est cum dico te ex necessitate loqui, quia loqueris. Cum enim hoc dico, significo nihil facere posse, ut, dum loqueris non loquaris, non quod alius te cogat ad loquendum. Nam violentia naturalis conditionis cogit coelum volvi; te vero nulla necessitas facit loqui. Sed ubicunque est praecedens necessitas, est et sequens; non autem ubi sequens, ibi statim et praecedens. Possumus namque dicere, necesse est coelum volvi, quia volvitur: sed non similiter est verum, idcirco te loqui, quia necesse est ut loquaris. Ista sequens necessitas currit per omnia tempora, hoc modo: Quidquid fuit, necesse est fuisse. Quidquid est necesse est esse. Quidquid futurum est, necesse est futurum fuisse. Haec est illa necessitas, quae (ubi tractat Aristoteles de propositionibus singularibus et futuris) videtur utrumlibet destruere, et omnia esse ex necessitate astruere. Hac sequenti et nihil efficienti necessitate, quoniam vera fuit fides, vel prophetia de Christo, quia ex voluntate, non ex necessitate moriturus erat, necesse fuit, ut sic esset: hac homo factus est: hac fecit, et passus est, quidquid fecit et passus est: hac voluit, quaecunque voluit. Ideo enim necessitate fuerunt, quia futura erant: et futura erant, quia fuerunt: et fuerunt, quia fuerunt: et si vis omnium, quae fecit et quae passus est, veram scire necessitatem; scito omnia ex necessitate fuisse, quia ipse voluit. Voluntatem vero ejus

nulla praecessit necessitas. Quare, si non fuerunt nisi quia ipse voluit; si non voluisset, non fuissent. Sic itaque nemo tulit animam ejus ab illo; sed ipse posuit eam, et iterum sumpsit eam: quia potestatem habuit ponendi animam suam, et iterum sumendi eam, sicut ipse dixit (**Joan. X, 18**). BOS. Satisfecisti mihi illum non posse probari ulla necessitate mortem subiisse; nec me poenitet, ut hoc faceres, importunum tibi exstitisse. ANS. Ostendimus, ut puto, certam rationem, quomodo Deus assumpserit hominem sine peccato de massa peccatrice; sed nequaquam negandum aestimo aliam esse praeter istam, quam diximus; excepto hoc, quia Deus facere potest quod hominis ratio comprehendere non potest. Verum quoniam et ista mihi videtur posse sufficere; et, si aliam nunc inquirere vellem, necesse esset investigare quid sit originale peccatum, et quomodo a primis parentibus in universum genus humanum, praeter illum, de quo agimus, hominem diffundatur, et incidere in quasdam alias quaestiones, quae suum postulant tractatum: ea, quam diximus, ratione contenti, quae de incoepto restant opere prosequamur. BOS. Ut vis: sed eo pacto, ut tu aliquando, auxiliante Deo, illam aliam rationem, quam nunc inquirere vitas, quasi debitum exsolvas. ANS. Quoniam voluntatem hanc scio me gerere, quod petis non denego: sed quia de futuris incertus sum, promittere non audeo; sed Dei dispositioni committo. Sed dic nunc quid tibi de quaestione, quam in principio proposuisti, propter quam aliae multae se ingesserunt, persolvendum videatur. BOS. Summa quaestionis fuit, cur Deus homo factus sit, ut per mortem suam salvaret hominem; cum hoc alio modo potuisset facere videatur. Ad quam tu multis et necessariis rationibus respondens, ostendisti restorationem humanae naturae non debuisse remanere; nec potuisse fieri, nisi solveret homo quod

pro peccato Deo debebat: quod debitum tantum erat, ut illud eum non deberet solvere, nisi homo; non posset, nisi Deus: ita ut idem esset homo qui et Deus . Unde necesse erat ut Deus assumeret hominem in unitatem personae: quatenus qui in natura solvere debebat, et non poterat; in persona esset, quae posset . Deinde quia de Virgine, et a persona Filii Dei esset assumendus homo ille qui Deus esset: et quomodo sine peccato, de massa peccatrice assumi potuerit, monstrasti. Vitam autem huius hominis tam sublimem, tam pretiosam, apertissime probasti; ut sufficere possit ad solvendum quod pro peccatis totius mundi debetur, et plus in infinitum . Restat ergo nunc ostendere quomodo illa solvatur Deo pro peccatis hominum.

95 CAPUT XIX [*al.* XVIII] .

Quomodo vita Christi solvatur Deo pro peccatis hominum: et quomodo Christus debuit et non debuit pati.

ANS. Si propter justitiam se permisit occidi, nonne ad honorem Dei vitam suam dedit? BOS. Si possum intelligere quod non dubito: quamvis non videam quomodo rationabiliter hoc fecerit; et cum et justitiam indeclinabiliter, et vitam suam aeternaliter servare potuerit; fatebor illum tale quid sponte dedisse Deo ad honorem illius cui quidquid quod Deus non est , comparari non potest, et quod pro omnibus omnium hominum debitis recompensari potest. ANS. An non intelligis quia cum injurias, et contumelias, et mortem crucis

cum latronibus sibi (sicut, supra diximus) propter justitiam, quam obedienter servabat, illatas benigna patientia sustinuit; exemplum dedit hominibus, quatenus propter nulla incommoda, quae sentire possunt, a justitia quam Deo debent declinent; quod minime dedisset si secundum potentiam suam mortem pro tali causa illatam declinasset? BOS. Videtur quod ipse nulla hoc exemplum necessitate dederit: quoniam multi ante adventum ejus, et Joannes Baptista post adventum ante mortem ejus, fortiter mortem pro veritate sustinentes, illud sufficienter dedisse noscuntur. ANS. Nullus unquam homo praeter illum moriendo, Deo dedit, quod aliquando necessitate perditurus non erat; aut solvit, quod non debebat. Ille vero sponte Patri obtulit, quod nulla necessitate unquam amissurus erat; et solvit pro peccatoribus, quod pro se non debebat. Quapropter ille multo magis dedit exemplum, ut unusquisque, quod aliquando incunctanter amissurus est, pro seipso reddere Deo, cum ratio postulat, non dubitet: qui cum nullatenus aut pro se indigeret, aut cogeretur pro aliis quibus nihil nisi poenam debebat; tam pretiosam vitam, imo seipsum, tantam scilicet personam, tanta velunt te dedit. BOS. Multum propinquas desiderio meo; sed sustine ut quiddam quaeram, quod quamvis fatuum forsitan putes quaerere non tamen in promptu mihi est quid respondeam, si a me quaeratur. Dicis quia quando mortuus est, dedit quod non debebat. Sed nemo negabit illum melius fecisse quando hoc exemplum taliter dedit; et magis hoc placere Deo, quam si non hoc fecisset: aut dicet eum non debuisse facere, quod melius esse, et quod magis placere Deo intellexit. Quomodo ergo asseremus eum non debuisse Deo quod fecit, id est quod melius esse et magis placere Deo intellexit: praesertim cum creatura

debeat Deo totum quod est, et quod scit, et quod potest ? ANS. Quamvis creatura nihil habeat a se; quando tamen illi Deus concedit aliquid licite facere et non facere; dat illi ita suum esse utrumque, ut licet alterum sit melius, neutrum tamen exigatur determinate: sed sive faciat quod melius est, sive alterum, debere facere dicatur quod facit: et si facit quod melius est, praemium habeat quia sponte dat quod suum est. Nam cum virginitas melior sit conjugio, neutrum tamen ab homine determinate exigatur: sed et qui conjugio uti, et qui virginitatem servare mavult; quod facit, debere facere dicitur. Nemo enim virginitatem, sive conjugium, dicit eligi non debere; sed dicimus quia quod mavult homo, antequam aliquid horum statuatur, hoc debet facere: et si virginitatem servat, pro spontaneo munere quod offert Deo, praemium exspectat. Cum ergo creaturam dicis, Deo debere quod melius scit et potest; si intelligis ex debito, et non subaudis, si Deus jubet; non est semper verum. Si quidem, ut dixi, non debet homo virginitatem ex debito; sed si mavult, debet uti conjugio. Quod si te movet verbum, quod est, debere; nec potes illud intelligere sine aliquo debito: scito quia sicut contingit posse et non posse, et necessitatem aliquando dici, non quia sunt in rebus ubi dicuntur, sed quoniam sunt in alio; ita et debere. Quippe cum dicimus debere pauperes a divitibus eleemosynam accipere, non est aliud quam divites debere pauperibus eleemosynam impendere: hoc namque debitum non est exigendum a paupere, sed a divite. Deus quoque dicitur omnibus debere praeesse, non quia ille in hoc aliquo modo sit debitor; sed quoniam omnia debent illi subesse: et debere facere quod vult; quoniam quod vult, debet esse. Ita quando vult aliqua creatura facere quod suum est facere et non facere, dicitur debere facere; quia quod ipsa vult, debet esse.

Dominus itaque Jesus, cum mortem (sicut diximus) sustinere voluit, quoniam suum erat, et pati et non pati, debuit facere quod fecit, quia quod voluit fieri debuit; et non debuit facere, quia non ex debito. Nempe quoniam ipse idem est Deus et homo; secundum humanam quidem naturam, ex quo fuit homo sic accepit a divina natura, quae alia est ab humana esse suum quidquid habebat; ut nihil deberet dare, nisi quod volebat: secundum personam vero, sic a seipso habebat quidquid habebat, et sic perfecte sibi sufficiens erat, ut nec alii quidquam retribuere deberet; nec, ut sibi retribueretur, dare indigeret. BOS. Aperte nunc video quia nulla ratione seipsum morti ex debito, sicut ratio mea videbatur monstrare, dedit ad honorem Dei; et tamen facere debuit quod fecit. ANS. Honor utique ille totius est Trinitatis: quare, quoniam idem ipse est Deus Filius Dei, ad honorem suum seipsum sibi, sicut Patri et Spiritui sancto obtulit, id est humanitatem suam Divinitati suae, quae una eadem trium personarum est. Ut tamen in eadem ipsa veritatem manentes apertius loquamur quod volumus, dicamus, sicut usus habet, quia Filius sponte seipsum Patri obtulit: hoc namque modo apertissime dicitur, quia et in una persona totus Deus, cui secundum hominem se obtulit, intelligitur; et per nomen Patris et Filii immensa quaedam in cordibus audientiam, cum Patrem Filius hoc modo postulare pro nobis dicitur, pietas sentitur. BOS. Hoc libentissime accipio.

CAPUT XX [*al. pars cap. XIX*].

Qua ratione de morte ejus sequatur humana salvatio.

ANS. Intueamur nunc , prout possumus, quanta inde ratione sequatur humana salvatio. BOS. Ad hoc tendit cor meum. Nam quamvis hoc mihi videar intelligere, ipsam tamen rationis contextionem a te volo fieri . ANS. Quantum autem sit quod Filius sponte dedit, non est opus exponere. BOS. Sufficenter patet. ANS. Eum autem, qui tantum donum sponte dat Deo sine retributione debere esse non judicabis. BOS. Imo necesse esse video ut Pater Filio retribuatur: alioquin aut injustus esse videtur, si nollet, aut impotens, si non posset, quae aliena sunt a Deo. ANS. Qui retribuit alicui, aut dat, quod ille non habet: aut dimittit, quod ab illo potest exigi. Prius autem quam tantam rem Filius faceret, omnia quae Patris erant, sua erant, nec unquam debuit quod illi dimitti possit. Quid ergo retribuetur nullius rei egenti, et cui non est, quod dari aut dimitti possit? BOS. Ex una parte video retribuendi necessitatem, et ex altera impossibilitatem: quia et necesse est Deum reddere quod debet, et non est cui reddat . ANS. Si tanta et tam debita merces, nec illi, nec alii redditur; in vanum Filius 96 tantam rem fecisse videbitur. BOS. Hoc nefas est aestimare. ANS. Necesse est ergo ut alicui alii reddatur; quia illi non potest. BOS. Inevitabiliter sequitur. ANS. Si voluerit Filius, quod sibi debetur alii dare ; poteritne Pater jure illum prohibere; aut alii cui dabit negare? BOS. Imo et justum et necessarium intelligo, ut cui voluerit dare Filius a Patre reddatur: quia et Filio quod suum est dare licet, et Pater quod debet non nisi alii reddere potest. ANS. Quibus convenientius fructum et retributionem suae mortis attribueret , quam illis, propter quos salvandos (sicut ratio veritatis nos docuit) hominem se fecit, et quibus (ut diximus) moriendo exemplum moriendi propter justitiam dedit: frustra quippe imitatores ejus erunt, si meriti

ejus participes non erunt? Aut quos justius faciet haeredes debiti, quo ipse non eget, et exundantiae suae plenitudinis, quam parentes suos et fratres, quos aspicit tot et tantis debitis obligatos egestate tabescere in profundo miseriarum; ut eis dimittatur quod pro peccatis debent, et detur quo propter peccata carent? BOS. Nihil rationabilius, nihil dulcius, nihil desiderabilius mundus audire potest. Ego quippe tantam fiduciam ex hoc concipio, ut jam dicere non possim quanto gaudio exsultet cor meum. Videtur enim mihi quod nullum hominem rejiciat Deus ad se sub hoc nomine accedentem. ANS. Ita est, si accedit sicut oportet. Quemadmodum autem sit ad tantae gratiae participationem accedendum, et quomodo sub illa vivendum, nos ubique sacra Scriptura docet, quae super solidam veritatem, quam adjuvante Deo aliquatenus perspeximus, velut super firmum fundamentum fundata est. BOS. Vere quidquid super fundamentum hoc aedificat, super firmam petram fundatur. ANS. Puto me aliquantulum jam tuae satisfecisse quaestioni, quamvis hoc melius me facere plenius possit; et majores atque plures, quam meum, aut mortale ingenium comprehendere valeat, hujus rei sint rationes. Palam etiam est quia Deus ut hoc faceret, quod diximus, nullatenus indigebat: sed ita veritas immutabilis exigebat: licet enim hoc, quod homo ille fecit Deus dicatur fecisse propter unitatem personae: Deus tamen non egebat ut de coelo descenderet ad vincendum diabolum, neque ut per justitiam ageret contra illum ad liberandum hominem; sed ab homine Deus exigebat, ut diabolum vinceret, et qui per peccatum Deum offenderat, per justitiam satisfaceret. Siquidem diabolo nec Deus aliquid debebat, nisi poenam; nec homo, nisi vicem, ut ab illo victus, illum revinceret: sed quidquid ab illo exigebatur, hoc Deo debebat, non diabolo.

CAPUT XXI.

Quam magna, et quam justa sit misericordia Dei.

Misericordiam vero Dei, quae tibi perire videbatur, cum justitiam Dei et peccatum hominis considerabamus, tam magnam tamque concordem justitiae invenimus; ut nec major, nec justior cogitari possit. Nempe quid misericordius intelligi valet, quam cum peccatori tormentis aeternis damnato, et unde se redimat non habenti, Deus Pater dicit: Accipe Unigenitum meum, et da pro te; et ipse Filius: Tolle me, et redime te? Quasi enim hoc dicunt, quando nos ad Christianam fidem vocant, et trahunt. Quid etiam justius, quam ut ille, cui datur pretium majus omni debito, si debito datur affectu, dimittat omne debitum?

CAPUT XXII.

Quod impossibile sit diabolum reconciliari.

Diaboli vero reconciliationem, de qua quaesivisti, impossibilem intelliges, si diligenter humanam consideres. Sicut enim homo non potuit reconciliari, nisi per hominem Deum, qui mori posset, per cujus justitiam Deo restitueretur quod per peccatum hominis perdiderat: ita angeli damnati non possunt salvari, nisi per Angelum Deum, qui mori possit, et qui per justitiam suam Deo reparet quod

aliorum peccata abstulerunt. Et sicut homo per alium hominem, qui non esset ejusdem generis, quamvis ejusdem esset naturae, non debuit relevari, ita nullus angelus per alium angelum salvari debet; quamvis omnes sint unius naturae: quoniam non sunt ejusdem generis, sicut homines. Non enim sic sunt omnes angeli de uno angelo; quemadmodum omnes homines de uno homine. Hoc quoque removet eorum restaurationem: quia sicut ceciderunt, nullo alio nocente ut caderent; illa nullo alio adjuvante resurgere debent: quod est illis impossibile. Aliter enim in dignitatem quam habituri erant non possunt restitui, quoniam sine alieno auxilio per potestatem suam quam acceperant stetissent in veritate, si non peccassent. Quapropter si quis opinatur Salvatoris nostri redemptionem usque ad illos aliquando debere extendi, rationabiliter convincitur quia rationabiliter decipitur. Quod non dico, quasi pretium mortis ejus omnibus hominum et angelorum peccatis sua magnitudine non praevaleat; sed quoniam perditorum angelorum relevationi immutabilis ratio repugnat.

CAPUT XXIII.

Quod in his quae dicta sunt, veritas Veteris et Novi Testamenti probata sit.

BOS. Rationabilia, et quibus nihil contradici possit, quae dicis omnia mihi videntur; et per unius quaestionis, quam proposuimus, solutionem, quidquid in Novo Veterique

Testamento continetur, probatum intelligo. Cum enim sic probes Deum fieri hominem ex necessitate; ut etiam si removeantur pauca, quae de nostris libris posuisti (ut quod de tribus personis Dei, et de Adam tetigisti) non solum Judaeis, sed etiam paganis sola ratione satisfacias: et ipse idem Deus homo Novum condat Testamentum, et Vetus approbet, sicut ipsum veracem esse necesse est confiteri, ita nihil quod in illis continetur verum esse potest aliquis diffiteri. ANS. Si quid diximus quod corrigendum sit; non renuo correctionem, si rationabiliter fit. Si autem testimonio veritatis roboratur quod nos rationabiliter invenisse existimamus; Deo, non nobis attribuere debemus, qui est benedictus in saecula. Amen.